

13.- OBJECTIUS DE QUALITAT PAISATGÍSTICA

13.- OBJECTIUS DE QUALITAT PAISATGÍSTICA

El Conveni europeu del paisatge insta les diverses societats europees a definir uns objectius de qualitat paisatgística. Com a punt d'encontre entre les aspiracions de la ciutadania, l'opinió dels experts i les polítiques públiques en relació amb el paisatge, els objectius de qualitat paisatgística plasmen, de manera fidedigna i després d'un intens procés de consulta i participació pública, la meta final que una societat es marca en termes de millora dels seus paisatges. El mateix Conveni els defineix com la plasmació, per part de les administracions públiques, de les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn. Els objectius de qualitat paisatgística responen a la pregunta, tan senzilla i complexa alhora: "Quin paisatge volem?".

Més enllà de la incidència que tinguin en els instruments propis de la planificació territorial, urbanística o sectorial, els objectius de qualitat paisatgística també tenen la funció d'incrementar la consciència ciutadana en relació amb el paisatge. Els objectius de qualitat paisatgística han d'actuar de guia i de marc de referència no només per a l'administració, en qualsevol dels seus nivells, sinó també per al conjunt de la ciutadania, tant en l'àmbit del que habitualment s'entén per societat civil com en l'individual. Els objectius de qualitat paisatgística tenen, per tant, un rang estratègic i faciliten l'avenç cap a una nova cultura de la gestió i l'ordenació del territori que exigeix grans dosis de sensibilitat paisatgística per part de tots els agents que hi intervenen i de la societat en general.

Els catàlegs de paisatge de Catalunya que elabora l'Observatori del Paisatge són els principals instruments que preveu la Llei del paisatge per a la definició d'objectius de qualitat paisatgística a Catalunya. En els catàlegs de paisatge de Catalunya, els objectius de qualitat paisatgística sorgeixen dels atributs, valors i reptes identificats en els paisatges d'aquest àmbit territorial, després de recollir l'opinió dels ciutadans i dels principals agents socials i econòmics presents a cada territori. Aquests objectius es formulen també per a cadascun dels altres sis àmbits territorials de Catalunya i per a cada unitat de paisatge identificada en els mateixos catàlegs.

L'elaboració dels set catàlegs de paisatge ha posat de manifest l'existència d'un esquema clar de nivells de formulació dels objectius de qualitat paisatgística, així com de les propostes de mesures i accions:

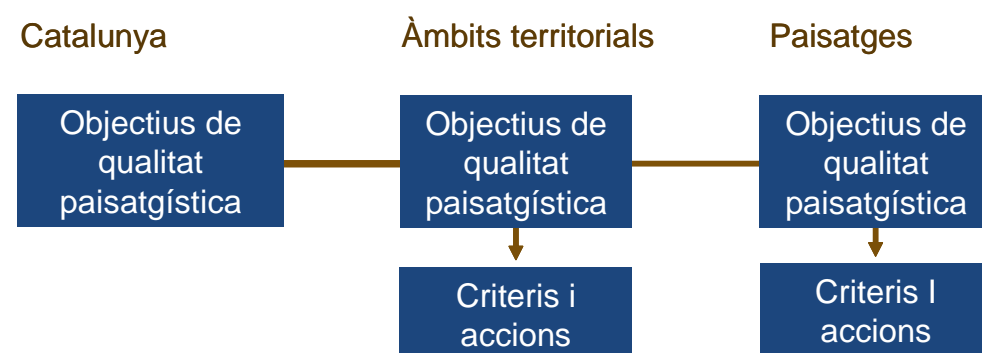

Figura 13.1. Esquema de formulació d'objectius de qualitat paisatgística

Deu objectius de qualitat paisatgística per a Catalunya

De la llarga i variada llista d'objectius de qualitat paisatgística definits a mesura que s'han anat elaborant els catàlegs de paisatge, tant per a les set regions com per a cada unitat de paisatge, n'emergeixen deu que fan referència a aspectes que són comuns a la major part de Catalunya; són els objectius de qualitat paisatgística per a Catalunya:

1. Uns paisatges **ben conservats, gestionats i ordenats**, independentment de la seva tipologia (urbans, periurbans, rurals o naturals) i del seu caràcter.
2. Uns paisatges **vius i dinàmics** -els existents i els de nova creació a través de la intervenció- capaços d'integrar les inevitables transformacions territorials sense perdre la seva idiosincràsia.
3. Uns paisatges **heterogenis**, que reflecteixin la rica diversitat paisatgística de Catalunya i que s'allunyin de l'homogeneïtzació.
4. Uns paisatges **endreçats i harmònics**, que evitin el desordre i la fragmentació.
5. Uns paisatges **singulars**, que s'allunyin de la banalització.
6. Uns paisatges que mantinguin i potenciïn els seus **referents i valors**, tangibles i intangibles (ecològics, històrics, estètics, socials, productius, simbòlics i identitaris).
7. Uns paisatges sempre **respectuosos** amb el llegat del passat.
8. Uns paisatges que transmetin **tranquil·litat**, lliures d'elements dissonants, de sorolls discordants i de contaminació lumínica i olfactiva.
9. Uns paisatges que puguin ser **gaudits** sense posar en perill el patrimoni i la idiosincràsia.
10. Uns paisatges que **atenguin la diversitat social** i contribueixin al benestar individual i social de la població.

Deu objectius de qualitat paisatgística per a l'Alt Pirineu i Aran

Per a l'Alt Pirineu i Aran s'han formulat deu objectius de qualitat paisatgística, coherents amb els deu definits per a Catalunya, que es recullen en el mapa 12 de la cartografia general. El procés d'elaboració dels deu objectius de qualitat paisatgística de l'Alt Pirineu i Aran ha tingut en compte els resultats obtinguts en el procés de participació endegat en l'elaboració d'aquest Catàleg. Recullen, per tant, les aportacions realitzades pels agents entrevistats com a representants d'entitats socioeconòmiques

i culturals relacionades, de forma directa o indirecta, amb la intervenció en el paisatge. També es fan ressò dels resultats de les sessions de debat i les sessions informatives. Finalment, també recullen les opinions expressades per la ciutadania en la consulta que l'Observatori del Paisatge va realitzar a través de la seva pàgina web durant els mesos de juny a octubre de 2007 (tots els processos es descriuen en el capítol 2). D'aquesta manera es pretén assolir un dels reptes plantejats en el procés d'elaboració dels objectius de qualitat paisatgística: complementar la percepció col·lectiva del paisatge -de la societat actual i de la de temps passats- amb consideracions ètiques i tècniques basades en l'interès general.

Els atributs i les qualitats de cadascun dels paisatges caracteritzats i avaluats a través del treball de camp i de l'anàlisi paisatgística esdevenen bàsics a l'hora de plantejar els reptes paisatgístics i els objectius per a l'ordenació territorial de l'Alt Pirineu i Aran i, en el marc d'un desenvolupament sostenible, cal que siguin considerats en els processos de disseny del conjunt de polítiques públiques.

L'estructura, les funcions i els valors del paisatge poden identificar-se a diferents escales d'anàlisi, en funció del detall amb el qual es treballi, però cada nivell escalar s'articula amb els nivells superiors i inferiors, de manera que el conjunt forma part d'una mateixa composició. Els objectius de qualitat paisatgística per a l'àmbit territorial de l'Alt Pirineu i Aran s'adrecen a una escala mitjana (1:50.000), d'acord amb l'escala utilitzada en els plans territorials parcials (PTP) i en els plans directors territorials (PDT).

Tal com s'estableix en la Llei del paisatge, les recomanacions i les propostes del objectius de qualitat paisatgística, que per elles mateixes no tenen caràcter normatiu, seran precisades i incorporades en les directrius del paisatge previstes en el planejament territorial (art. 12, Llei 8/2005).

Objectius de qualitat paisatgística per a l'Alt Pirineu i Aran

Els objectius de qualitat paisatgística són:

1. Un paisatge urbà que valoritzi els elements característics i definitoris de l'arquitectura pirinenca, amb uns espais de transició ben delimitats i ordenats que mantinguin i reforcin els patrons d'assentament urbà en relació amb el paisatge obert.
2. Uns paisatges rurals amb edificacions disperses tradicionals i històriques (masies, bordes, cabanes, etc.) rehabilitades racionalment, i amb edificacions logístiques, comercials, d'oci, energètiques, ramaderes i industrials modernes, ubicades en zones visuals no preferents o notòries i dissenyades amb volumetries, materials i revestiments propis del lloc.
3. Uns paisatges forestals, agrícoles i d'alta muntanya productius, que puguin ser gaudits per la societat tot mantenint els valors i funció ecològica.

4. Uns paisatges dels prats de dall, amb una singularitat i identitat diferenciades, que continuïn funcionant com a part essencial de la gestió agrícola i ramadera.
5. Uns paisatges fluvials i lacustres ben conservats que prioritzin la funcionalitat connectora i paisatgística, conservin el patrimoni històric (ponts, moles, forces, etc.) i el patrimoni cultural (simbologia, cançons, llegendes), així com permetin el gaudi per part de la població.
6. Unes infraestructures lineals (xarxa viària i ferroviària, línies elèctriques, etc.) i de telecomunicacions integrades en el paisatge i que permetin el desenvolupament d'activitats econòmiques i fomentin un major equilibri territorial i demogràfic, tot mantenint la continuïtat i la permeabilitat ecològica i social respecte a les seves característiques paisatgístiques.
7. Un territori amb perspectives paisatgístiques de qualitat (fites i fons escènics) que mantinguin els referents visuals i identitaris dels paisatges de l'Alt Pirineu i Aran.
8. Una xarxa de miradors i itineraris que posi en valor les panoràmiques més rellevants i actuï com a via de penetració per descobrir i interactuar amb la diversitat de paisatges de l'Alt Pirineu i Aran, tot conservant el seu ús i simbolisme històric.
9. Uns paisatges capaços de sustentar iniciatives turístiques arrelades al territori i basades en els seus valors naturals, culturals i estètics, que satisfacin les necessitats econòmiques i socials, que diversifiquin i desestacionalitzin l'oferta, sense comprometre'n el potencial paisatgístic futur.
10. Uns trets històrics i culturals singulars (romànic, castells, memòria històrica, toponímia, llengua aranesa, etc.) que formin part de l'imaginari paisatgístic i participin en la creació d'identitats col·lectives vinculades al paisatge.

En el següent capítol (capítol 14) es presenten mesures (criteris) i accions que han d'ajudar a assolir aquests objectius en l'àmbit de l'Alt Pirineu i Aran.

Figura 13.2. El poble d'Alins és un nucli al fons de la Vall Ferrera, una vall tancada que conserva el seu caràcter rural

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 1

1. Un paisatge urbà que valoritzi els elements característics i definitoris de l'arquitectura pirinenca, i amb uns espais de transició ben delimitats i ordenats que mantinguin i reforcin els patrons d'assentament urbà en relació amb el paisatge obert.

Una de les característiques de la xarxa urbana pirinenca és que s'estructura en nuclis petits i compactes que s'emporten al fons de vall o en replans de mitja muntanya. Cada cop més la població es concentra a la vall i abandona les cotes més altes. Aquest moviment poblacional, conjuntament amb l'augment del turisme, denota un canvi de model econòmic que es materialitza amb un augment del sostre residencial principal i secundari. La necessitat i l'oportunitat que suposen els creixements urbans i les rehabilitacions de nuclis no poden ser una excusa per a congelar la fisonomia heretada ni tampoc per a menystenir les tipologies constructives locals. El valor arquitectònic (vernacular) i paisatgístic (visual) dels nuclis requereix actuacions integradores. D'una banda, han d'establir un diàleg que mantingui la continuïtat tant amb les preexistències dels nuclis històrics com de l'espai obert. De l'altra, cal partir del benentès que aquesta relació no té perquè fugir de les modificacions ni de les novetats.

Els elements més destacats que defineixen la tipologia constructiva vernacular dels habitatges són les cobertes i les façanes i de les construccions annexes les obertures. Pel que fa a les cobertes existeixen diferències de materials (de pissarra, llosa o teula), pendents i formes entre valls i zones. Les façanes, que poden ser de pedra vista (amb junta més o menys plena) o arrebossades, es distingeixen pel tipus de pedra. La relació entre el ple i el buit de les cases s'inverteix als corrals, coberts i pallisses on predomina el buit (gaials). La unió entre l'emplaçament i el conjunt orgànic que formen els volums de les cases amb l'església confereix als nuclis una gran valor estètic, històric i identitari.

En aquest sentit, uns dels valors en el paisatge més importants són els associats als **nuclis compactes de fesomia singular**. Aquesta singularitat recau en la seva morfologia, l'estructura del nucli urbà i la integració amb el seu entorn, tant agrari com forestal. Així, existeixen quatre categories de nuclis diferents:

- Nuclis en mitja vessant, en vall tancada i envoltats de prats, conreus o feixes. Es tracta d'assentaments urbans situats en zones amb pendent, a mitja vessant de les valls més tancades, que han sabut conservar un caràcter vernacular i una imatge de conjunt singular caracteritzada per la seva estructura compacta, amb el campanar que destaca per sobre d'altres construccions, i prats de dall, conreus abancalats o feixes, segons les zones i d'acord amb la tradició ramadera de l'àmbit d'estudi, que voregen el nucli urbà i el separen de les

Nuclis en mitja vessant, en vall tancada i envoltats de prats, conreus o feixes					
Èller	Escàs	Sorre	Saurí	Benòs	Arròs
Iran	Erill la Vall	Estaron	Solans	Alinyà	Cabdella
Igüerri	Esterri de Cardós	el Mesull	Sant Joan Fumat	Bernui	Castellnou d'Avellanos
Gurp	Coborriu de la Llosa	Vilancós	Rubió	Beranui	Burgo
Irgo	Cóll	es Bòrdes	Puigforniu	Altron	Buseu
Gréixer	Cortàs	els Castells	Sarroca de Bellera	Berrós Jussà	Castellàs
Gotarta	Erdo	Vilac	Begòs	Antist	Calbinyà
Montros	Estais	Vila-rubla	Boí	Ansovell	Castell-estaó
Guis del Cantó	Gavàs	Oveix	Bar	Aguiró	Cassovall
Manyanet	Fórnoles	Vilamur	Baiasca	Adons	Casau
Malpàs	Estañ	Soriguera	Sentís	Aineto	Canejan
Junyent	Espaén	Paüls de Flamicell	Bausen	Aidí	Biscarbó
Meranges	Estavill	Músser	Astell	Arcavell	Cardet
Llavorre	Trejuvell	Pobellà	Asnurri	Arres de Sus	Bresca
Llagunes	Travesseres	Perves	Bagergue	Aràns er	Civís
Llobera	Tavascan	Naens	Avellanos	Arís	Caregue
Llessui	Useu	Vilamós	Berrós Sobirà	Bóixols	Bonestarre
Ginestarré	Surri	Ordèn	Bellpui	Anàs	Buira
Cornellana	Sorts les	Nyus	Betlan	Arres de Jos	Cerbi
Durro	Tallendre	Senet	Bescaran	Arestui	

masses forestals.

- Nuclis en fons de vall, envoltats de prats i amb presència de bosc de ribera. Es tracta d'assentaments que tot i estar situats en el fons de vall han sabut conservar una estructura compacta. La seva imatge de conjunt singular es veu complementada per l'existència de

Nuclis en fons de vall, envoltats de prats i amb presència de bosc de ribera		
Altès	la Plana de Montros	Llavorsí
València d'Aneu	la Pobleta de Bellvé	Lladrés
Escunhau	Alins	Son
la Torre de Cabdella	la Farga de Moles	Arfa
Escalarre	Araós	Espui
Tragó	Martinet	Cassibros
les Iglésies	Bossòst	Sorpe
Unarre	Borén	Areu
Alòs d'Isil	Baro	Fígols
Castelló de Tor	Barruera	Garòs
Ainet de Besan	Gessa	Gerri de la Sal
Ainet de Cardós	Lladorre	Senterada
els Banys de Sant Vicenç	Isavarre	Arròs de Cardós
el Pont de Bar	Llesp	Rialp
els Hostalets de Tost	Isil	

zones de prats properes, sovint sota la forma de *bocage* o closa cerdana, i la presència d'un curs fluvial amb un bosc de ribera associat que en reforça la linealitat.

- Nuclis encimbellats dalt d'un turó. Aquests nuclis es diferencien per estar assentats a dalt de

Nuclis encimbellats	
Tornafort	Ossera
Tírvia	Tuixén
la Clua	Viliella
Gavarra	Montellà
Coll de Nargó	Bellver de Cerdanya
l'Alzina d'Alinyà	Claramunt
Castellar de Tost	Sapeira
el Pla de Sant Tirs	Alsamora
la Guàrdia d'Ares	Llimiana
Montferrer	Cabdella
Castelciutat	Beranui
la Paròquia d'Hortó	Cérvoles
Bellestar	Peramea
Sta Creu Castellbò	Viu de Llevata
St Andreu Castellbò	Unha
Adraén	Puigcerdà
Torres d'Alàs	Josa de Cadí
Estamariu	Castellnou de Carcolze
Arsèguet	Toralla
Aristot	Toloriu

petits turons o cims que en condicionen la fesomia i on normalment destaca el campanar situat al capdamunt del turó. Són fàcilment visibles i sovint formen part de l'imaginari col·lectiu de la població de l'Alt Pirineu i Aran.

Nuclis en solana sota una paret de pedra	
Burg	Espluga de Serra
Valldarques	Moror
Cabó	St Miquel de la Vall
Perles	Tor
Miravall	Norís
Taús	Abella de la Conca
Pallerols del Cantó	Avellanet de Cantó
Seix	Erinyà
Sendes	Serradell
Gurp	

- Nuclis a la solana i sota paret de pedra. Un reduït grup de nuclis presenta la singularitat d'estar localitzats sota una paret de pedra, fet que en destaca encara més el perfil urbà atès el contrast cromàtic i de forma.

Dins d'aquests tipus d'assentaments singulars hi ha construccions amb un valor històric i simbòlic important. Pel que fa a l'arquitectura civil, destaquen, per una banda, els **cotos aranesos** o les cases pallareses, uns conjunts arquitectònics formats per la casa i construccions annexes que s'ordenen formant un pati central i s'emporten a l'interior dels nuclis; per altra banda, fora dels nuclis compactes, destaca el **mas cerdà** que, amb la seva estructura rectangular, és el centre de les explotacions agrícoles de la plana cerdana. Actualment, ambdues construccions experimenten transformacions que no sempre tenen en compte la fisonomia original ni la relació amb la resta d'edificacions o amb l'espai obert. El mas cerdà es tracta amb més profunditat a l'objectiu de qualitat paisatgística 2.

Hi ha un element present i definitori de la imatge de conjunt de la majoria dels nuclis urbans pirinencs, i sovint també fita visual en el paisatge: el **campanar**. En aquest sentit, destaquen els campanars dels nuclis d'Erill la Vall, Sant Joan de Boí, Taüll, Manyanet, Jou, Son del Pi, Montesclado, Àreu, Altron, Surp, Sorre, Begós, Canejan, Oliana, Castellbò, Solanell, Arcavell, Ars, Os de Civís, Vilanova de Banat, Bescaran, Castellnou Carcolze, Fórnoles, Bar, Travesseres, Arànsers, Sta Eugènia Nerellà, Talló, Tallendre, Éller, Pedra, Olopte, Das, Estoll, Urtx, Llivia, Meranges, Bolvir, Puigcerdà, Saneja, Vilamòs, Arròs, Vilac, Casau, Escunhau, Garòs, Arties, Gessa, Salardú, Unha, Bagergue, Tredòs, Aubèrt, Boldís, Jussà, Ginestarre, Arròs de Cardós, Estaon, Farrera, Baiasca, Arestui, Cerbi, Gavàs, Aurós, Burgo, Llavorre, Alós d'Isil, Isil, Sarroqueta, Casós, Còll, Cardet, Durro, Bausen, Bossòst, Barruera i Norís.

Tots aquests elements característics i definitoris de l'arquitectura pirinenca, ja siguin conjunts o elements, entre molts d'altres, s'han vist afectats tant per la proliferació de noves construccions que han afectat algunes poblacions fins a perdre part de la **fesomia**, com ara passa a Oliana, Organyà, Santa Magdalena, Riu de Cerdanya, Montferrer, Bor, Urús, la Valira, Pi, Alàs, Beders, Tartera, Castelciutat, Das, La Seu d'Urgell, Martinet, Baltarga, Prats, Aravell, Riu de Santa Maria, Baro, Bellver de Cerdanya, Alp, el Pont de Bar, Prullans, el Vilar d'Urtx, Urtx, Olopte, Soriguerola, Queixans, All, Cortàs, les Pereres, Vilallobent, Ger, Age, Bolvir, Pont de Suert, Sant Martí d'Aravó, Puigcerdà, Saneja, Guils de Cerdanya, Llivia, Cereja, Llavorsí, Arties, Betren, Tredós, Vielha, Salardú-Pujo, Gausac, Mont, Bossòst, Les, Montcorbau, Ribera de Cardós, Ainet de Cardós, Espot, Esterri d'Àneu, Escaló, Guingueta d'Àneu, Alós d'Isil, Sort, Rialp, Espui, Vilaller, Lles de Cerdanya, Prats i Sansor, Masella, La Molina, Saga, Tremp, la Pobla de Segur i la Molina, representats en el mapa 11 de dinàmiques en el paisatge. També s'ha produït una manca de manteniment i inversions en la restauració d'alguns elements patrimonials històrics (esglésies, castells, viles closes, nuclis històrics, carrers empedrats, petit patrimoni industrial, etc.).

Tampoc es pot obviar que la dinàmica de moltes poblacions, especialment les situades al fons de

les valls, ha estat, durant les darreres dècades, associada a la concentració demogràfica dels nuclis més remots i perifèrics i, més recentment, al creixement d'habitatges i serveis turístics. Aquest creixement urbanístic s'ha fet amb més o menys respecte vers els cascs històrics i amb més o menys fortuna segons les valls o comarques. La major part dels caps de comarca han generat eixamples com són els casos de Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Tremp, Sort o Vielha, entre altres.

Paral·lelament, a partir dels anys 1960 i 1970, el fenomen de les **segones residències**, principalment de segments socials benestants, es va focalitzar a la Vall Cerdana per l'accessibilitat, la tranquil·litat, la pràctica de l'esquí amb l'estació de la Molina com a referent a nivell estatal i l'apropament a la natura amable que ofería aquesta vall. Posteriorment, ja entrats els anys 80 del segle XX, la popularització de l'esquí a tots els nivells de la societat va impactar de forma notòria en el desenvolupament turístic i urbanístic de molts sectors de l'Alt Pirineu i Aran, transformant la morfologia de nuclis, pobles i valls, amb noves construccions i infraestructures.

Aquest procés constructiu s'ha estructurat, principalment, segons un model de compactació i integració bastant més encertat que en altres focus turístics de Catalunya, en part degut a l'existència d'unes variables constructives més fàcils d'identificar, l'estacionalitat del turisme o la climatologia i la topografia, entre d'altres factors. S'ha desenvolupat una ocupació més centrada en polígons d'habitatges, per una menor ocupació difusa del territori, que tot i així també s'ha manifestat amb exemples a la Vall Cerdana com Sant Martí de Cerdanya, la zona residencial del Reial Club de Golf de Cerdanya, la Pleta de Bolvir, Mas Sallent, la Corona, els Lladrers, el Pla de Tartera, Urús, Beders i Riu de Santa Maria; el Balcó del Pirineu a la Seu d'Urgell; o era Pleta de Vaquèira i Nin de Beret vinculades a l'estació de Baqueira-Beret. Són exemples de les anomenades «pletas», conjunts de segones residències situades en els sectors més turístics i associades a un tipus determinat de turisme estacional que, durant bona part de l'any, no estan habitades.

Aquest model d'urbanització ha comportat moltes conseqüències paisatgístiques, com ara la fragilitat visual de les urbanitzacions construïdes en àrees amb elevats pendents, que es fan visibles des de lluny; l'alteració de referents paisatgístics de primer ordre; l'alteració de fons escènics emblemàtics o la seva obstaculització, a banda de la dispersió del poblament en alguns sectors.

Igualment, no es pot oblidar que moltes urbanitzacions -com també ha passat en el conjunt de Catalunya- contribueixen a la progressiva uniformització dels paisatges, és a dir, territoris molt diferents entre sí pel que fa al clima, història i cultura acaben repetint un mateix patró constructiu, independentment del lloc on es localitzen. Aquesta homogeneïtzació arriba a generar uns estils arquitectònics i urbanístics monòtons, impropis d'aquests àmbits (sovint extrets de models alpins o nord europeus), i on hi dominen la rèplica i l'aparença. Aquesta banalització es manifesta, també, per una manca de coherència en l'ús de materials, colors, volums i alçades que es percep sobretot en les façanes, les teulades o les tanques, tot generant un paisatge desarrelat.

Cal, doncs, avançar cap a la compacitat de les àrees residencials de baixa densitat, evitant una major dispersió de les urbanitzacions actualment existents i apostant per un model de complexió i relligament al teixit urbà, que afavoreixi les continuïtats paisatgístiques urbanes i limiti l'ocupació de nous sòls, permetent una millor transició entre l'espai construït i els espais oberts i deixant ben definits els límits.

Quan es tracta el model d'assentament a l'Alt Pirineu i Aran no es pot deixar de banda el paper que juguen les valls, com un element condicionant i definitori de la imatge de cada paisatge, per la seva conformació i pel simbolisme i el sentiment identitari i de pertinença que desperten en l'imaginari col·lectiu de la població. Al mapa 6.2 de valors estètics, es poden observar quines són les principals **valls obertes i tancades**, considerant també el grau d'antropització o de naturalitat que han sabut conservar. N'hi ha de caràcter natural, on l'empremta humana es redueix a les pastures, prats de dall i algunes bordes i masies associades a l'activitat agrícola. N'hi ha d'altres de caràcter rural, és a dir, que tot i tenir assentaments urbans consolidats, aquests o bé conserven la imatge tradicional de conjunt i han patit pocs creixements urbanístics, o bé els nuclis urbans estan en procés d'abandonament; aquí els elements naturals es combinen amb els agrícoles, ramaders i urbans d'una forma més o menys harmònica permetent apreciar un paisatge estereotipat format per l'equilibri entre la intervenció humana i el substrat natural. Per últim, les valls urbanitzades són les que han sofert o experimenten encara, processos intensius de canvi en el seu paisatge, bàsicament caracteritzats pels creixements urbanístics dels nuclis i l'aparició d'infraestructures lineals que fragmenten els espais agrícoles o ocupen bona part dels fons de vall.

Algunes valls obertes, com és el cas de la Vall de Cerdana o la vall de la Noguera Pallaresa, es troben bastant urbanitzades per nuclis de població importants i altres poblacions més petites, tot envoltat per una trama agrària basada en prats de dall i algunes taques de conreus de cereals (closa

Vall oberta (caràcter)	
Rural	Urbanitzat
Oliana	Àneu
Ribera Salada	Plana d'Urgellet
Castellbó	Riu Escrita (Espot)
Àssua	Segre (vall Cerdana)
Cabó (tram baix)	N. Pallaresa (Rialp-Gerri de la Sal)
N. Ribagorçana (Escala-Montrebei)	
Barravés	
Barcedana	

cerdana o *bocage*). En d'altres també obertes, es detecta un caràcter molt més rural amb una estructura de petites poblacions disseminades al llarg de la vall i amb conreus de cereals. És el cas, entre d'altres, de la vall de Cabó, la vall de Castellbó, la vall d'Àssua i de la Ribera Salada.

La orografia de les valls tancades ha condicionat el poblament a organitzar-se en una successió lineal dels nuclis al llarg del riu, i a equilibrar la importància dels recursos agraris i els ramaders. A les valls tancades es pot diferenciar entre caràcter urbanitzat, rural o natural en funció de la predominança a la vall de poblacions, cultius o elements naturalitzats. La vall del Segre és un exemple

de vall amb caràcter urbanitzat, mentre que a la part alta de la vall d'Àneu, a l'entorn d'Isil, es considera que encara es manté el caràcter rural; les valls de Cardós, vall Ferrera, Baiasca, la Vansa o Erinyà, entre altres, també formen part d'aquest grup. Per últim, en valls d'estructura tancada com les valls de Rialb, Toran, Artiga de Lin o Valarties, hi predomina el caràcter natural.

Existeix encara la possibilitat de reconduir els models de creixement cap a una millor política urbana d'integració que superi el simplista model turístic-estètic aplicat fonamentalment a la Cerdanya i la Val d'Aran, o el model funcional i productivista més estès a la Conca de Tremp i l'Alt Urgell. Alhora s'ha d'endegar el procés de reconeixement social d'aquests espais urbanitzats, per dotar-los d'identitat i caràcter, en pro d'adquirir uns valors en correspondència amb els nuclis on s'ubiquen i l'entorn que els envolta. De la mateixa manera, les rehabilitacions i reformes urbanes també poden seguir uns principis de bones pràctiques que evitin la desaparició d'elements amb valor històric dins dels nuclis urbans i l'aparició de construccions i altres elements de caràcter excessivament urbà (senyalètica, mobiliari, etc.) poc integrats amb l'entorn.

Vall tancada (caràcter)		
Natural	Rural	Urbanitzat
Toran	Escart	Garona
Varradòs	Baiasca	Segre (Martinet-Alàs)
Unhòla	Bescaran	Ribera d'Alp
Aiguamòg	Tost	Flamisell (vall Fosca)
Valarties	Carreu	la Valira
Ruda	Barravés	
Sant Nicolau	Vall d'Alinyà	
Rialb	Serradell	
Unarre	Josa	
Joeu (Artiga de Lin)	Bellera	
Riu Major (Buseu)	Molí	
Filià	Estaón	
Escrita (tram alt)	Vallferrera	
Manyanet	Montgarri	
La Llosa	Cardós	
Bastanist	Bonaigua	
Inglà	Civís	
Valltova	La Vansa	
Cabó (tram alt)	Boí	
Adons	Àneu	
	La Guàrdia	
	Pallerols	

Figura 13.3. Juntament amb les bordes, les masies conformen un dels patrons de poblament del paisatge de l'Alt Pirineu i Aran, com la masia de Cortiuda, a la Rodalia d'Oliana

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 2

2. Paisatges rurals amb edificacions disperses tradicionals i històriques (masies, bordes, cabanes, etc.) rehabilitades racionalment, i amb edificacions logístiques, comercials, d'oci, energètiques, ramaderes i industrials modernes ubicades en zones visuals no preferents o notòries i dissenyades amb volumetries, materials i revestiments harmònics amb el paisatge del lloc.

L'Alt Pirineu i Aran es caracteritza per diversos patrons de poblament conformatos per masos, bordes, cabanes i cases rurals que constitueixen un reflex d'una determinada manera de veure i entendre el lloc. Aquesta transcendència atorga a aquest paisatge rural un gran valor històric, social, simbòlic i identitari que mereix ser reconegut. El grau d'integració d'aquestes construccions contrasta sovint amb el d'altres infraestructures i edificacions industrials, logístiques, comercials, d'oci, energètiques o ramaderes on la necessitat no justifica la manca de continuïtat amb el paisatge preexistent.

Cal destacar especialment el patró de poblament que configuren les **bordes** a les zones de mitja muntanya on aquestes edificacions vinculades a l'activitat agropastoral formen petits nuclis dispersos o concentrats segons les disponibilitats de sòl agrícola. Avui, aquests conjunts d'edificacions associades a un mosaic de petits camps closos, per la deriva del sector primari cap a una pèrdua significativa de pes econòmic i ocupacional, han perdut la seva funció la qual cosa ha provocat en molts casos el progressiu abandó. Aquestes construccions s'estenen per bona part del territori pirinenc, amb concentracions destacades en les diferents valls altes, principals i laterals, situades a mig camí entre els pobles i les pastures naturals més elevades. Destaquen les grans concentracions d'alguns sectors del marge esquerre de la Garona, el primer tram de la Noguera Pallaresa, la part alta de la vall de Cardós, la vall d'Estaon, la Vallferrera, el bosc de la Ribalera o la vall Fosca. La creixent dinàmica de rehabilitació d'aquestes construccions com a segona residència ha provocat, per una banda, que se'n recuperi l'ús, però, per l'altra, la pèrdua en molts casos de l'autenticitat i la identitat. La modificació de la volumetria, les formes noves de la coberta, l'ús de determinats materials i acabats o la mateixa adequació de l'entorn (tanques, piscines, jardins) expliquen aquesta transformació que justificaria l'elaboració d'uns criteris que orientessin les futures intervencions.

A banda de les bordes, no cal oblidar que a la zona prepirinenca destaca el patró de poblament configurat per les **masies**, presents allà on els conreus tenien un pes més important, principalment en les zones més planeres. Destaquen zones com la Vall Cerdana, on abunden els masos cerdans, el Cadí, La Terreta, la Conca de Tremp o la Rodalia d'Oliana.

Lligat al patrimoni, a l'Alt Pirineu i Aran existeixen molts elements amb un alt valor històric que for-

men part de l'imaginari paisatgístic del territori i participen en la creació de les identitats col·lectives, recollits principalment en el mapa 7 de valors històrics, i en el mapa 9 de valors simbòlics de la cartografia general. En aquest sentit, es recomanen accions i estratègies per a la conservació, l'ordenació i la promoció turística d'aquells elements recollits en aquest Catàleg que posseeixen un alt valor històric o identitari, per tal de mantenir-los i que transmetin a les generacions futures els seus valors històrics i patrimonials, així com la seva herència simbòlica i immaterial. Aquesta qüestió és tractada més profundament en l'objectiu de qualitat paisatgística 10 d'aquest mateix capítol.

D'altra banda, el **sector agrícola i ramader modern**, majoritàriament de caire intensiu té actualment una presència important en el paisatge rural. A mitjans del segle XIX, quan la revolució industrial marca l'inici de la despoblació de les àrees rurals a favor de les ciutats i això va provocar l'abandonament de les terres menys productives. Sobretot a partir de mitjans dels anys 1950, va comportar una progressiva mecanització i intensificació de l'agricultura amb l'ús de maquinària, adobs i pesticides químics, l'elaboració dels productes amb processos industrials, etc. Aquesta agricultura mecanitzada ha portat a la construcció en sòl no urbanitzable d'estructures de gran volum, com ara moderns coberts de maquinària, granges, naus o fàbriques, fetes amb materials moderns (prefabricats de formigó, planxa, maons, etc.) que en general no segueixen l'arquitectura tradicional, estan desvinculades de les característiques de l'entorn que les acull i distorsionen les construccions vernaculars antigues. Si bé és cert que aquestes estructures són necessàries pels sistemes de cultiu o ramaderia actuals, seria bo construir-les d'una manera més integrada, compatibilitzant l'ús productiu agro-ramader amb les característiques paisatgístiques del lloc on es troben, procurant-ne la seva harmonització i, si s'escau, també valorització.

Pels seus efectes en el paisatge, caldria extremar la qualitat dels projectes i les garanties d'autorització de les noves edificacions, construccions o instal·lacions aïllades en el territori, i afavorir preferentment l'harmonització de les rehabilitacions o reconstruccions, així com el manteniment del caràcter agrícola de la finca. Aquest manteniment de l'espai agrícola permetria la conservació del paisatge (així com de la biodiversitat), alhora que representaria un factor preventiu davant els incendis forestals, reduint-ne el risc.

Un altre tipus de construcció molt present a l'Alt Pirineu i Aran són les **infraestructures energètiques**. L'energia hidroelèctrica és la que té un pes major i una presència remarcable en el paisatge, amb tubs de centrals hidroelèctriques, llacs canalitzats, centrals i parets d'embassaments, a banda de les infraestructures de transport d'aquesta energia. En molts casos són infraestructures energètiques que ja tenen més d'un segle de vida i el pas del temps les ha integrat en el paisatge, encara que només sigui pel costum de la presència de l'estructura; això passa especialment amb les petites centrals hidroelèctriques i les canonades de pressió que descendeixen dels vessants.

Des de finals del segle XX es venen implantant arreu del territori instal·lacions de generació elèctrica

a partir de diverses energies renovables, sobretot els parcs solars. De fet, aquestes infraestructures constitueixen un dels principals eixos de la política energètica de la Generalitat de Catalunya pels propers anys en l'àmbit de la lluita contra el canvi climàtic i, en conseqüència, resulta un factor globalment positiu pel medi i una oportunitat de desenvolupament pel territori. Ara bé, la dispersió d'aquest tipus d'instal·lacions sobre el territori sense la consideració de criteris i mesures d'implantació adequada pot suposar una incidència negativa en el paisatge. El potencial d'irradiació solar és favorable a la seva instal·lació en pràcticament totes les unitats de l'Alt Pirineu i Aran, fet pel qual potencialment cal considerar la totalitat del territori a l'hora de preveure mesures i actuacions paisatgístiques.

Caldrà fomentar l'autoabastament energètic d'un territori amb molts recursos (hidroelèctrica, energia solar, etc.) però sempre a escala local i pensant en les petites instal·lacions que poden donar solucions a problemes locals. Aquest nou enfocament pot tenir aspectes beneficiosos en el paisatge com el del manteniment de les masses forestals, l'estalvi d'esteses de línies de mitjana tensió que s'enfilen pels vessants (veure objectiu de qualitat paisatgística 6 d'aquest mateix capítol), o la minimització del transport de carburants cap a les calderes de calefacció.

La implantació d'**àrees especialitzades** per a activitats econòmiques acostuma a tenir també uns efectes importants en la transformació del paisatge a causa de la seva localització, dimensió i imatge exterior. Generalment es disposen al llarg de les vies de comunicació i accessos a les poblacions, a la recerca d'accessibilitat i major sòl disponible a preus més baixos, i esdevenen un element característic del paisatge periurbà dels principals nuclis urbans. En alguns casos, la possibilitat d'ubicar-se en els fronts de façana de les vies de comunicació ha pres rellevància com un factor d'imatge comercial de les empreses. La proliferació d'aquests espais construïts té impactes negatius en el manteniment dels valors paisatgístics ja que són complexos que fragmenten el paisatge agrícola, tendeixen a desdibuixar la frontera entre l'espai urbà i rural i generen espais on es confonen els usos comercials, residencials i productius sense una ordenació de conjunt prèvia.

Cal avançar cap a uns paisatges en els quals els polígons industrials i comercials estiguin al màxim de concentrats i compactats en el territori. A més s'ha de procurar prioritzar uns polígons que, per la seva mida, alçada, ubicació, façana visual o aspecte de les seves naus no impliquin una interferència visual significativa amb l'entorn. Han d'estar dissenyats de manera que permetin la connectivitat ecològica, social i visual, i amb qualitat paisatgística intrínseca pel que fa a les edificacions, la xarxa viària interna i la distribució de les zones verdes i la vegetació.

Per últim, el model turístic desenvolupat als voltants de les estacions d'esquí i del turisme d'esport i gaudi de la natura ha fet aparèixer nombrosos **equipaments d'oci**, de natura i característiques diverses, que també se situen en el paisatge rural de forma dispersa (càmpings, golfs, estacions d'esquí, circuits de cars, hípiques, centres d'esports d'aventura nàutics, etc.). La majoria ocupen superfícies considerables amb poc respecte pel patró del paisatge circumdant i pels elements que

l'estructuren, a més d'utilitzar tanques publicitàries i reclams de mides i cromatisme poc harmònics amb l'entorn immediat. La major part d'aquests elements se solen situar i concentrar als fons de vall, allà on els efectes del relleu causen els menors perjudicis en la despesa econòmica i d'energia. Però aquesta concentració d'activitats i medi construït, especialment a les valls més estretes i de major pendent, pot generar conflictes ambientals i socials, a banda de la pèrdua d'un patrimoni rural ric i divers en elements i patrons paisatgístics.

Cal fomentar accions per conservar, restaurar i valorar aquests paisatges rurals, sense haver de congelar les seves dinàmiques, ja que contenen elements que poden esdevenir nodes d'activitat cultural i punts d'aproximació a la realitat paisatgística pròpia, alhora que presenten un fort potencial turístic que pot contribuir a dinamitzar les economies locals. Cal evitar també que els canvis d'usos o les noves edificacions en distorsionin els valors. Però aquesta preservació ha d'integrar-se harmònicament amb altres elements més moderns com són les edificacions industrials, ramaderes o de lleure. Per aquest motiu aquestes estructures actuals han de seguir un model arquitectònic en consonància amb el paisatge que les envolta, tenir en compte i adaptar-se als elements estructuradors del paisatge i evitar les zones visualment més fràgils i valuoses.

Figura 13.4. Camps de conreu i ramaderia extensiva a prop d'Orrit, a la Terreta

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 3

3. Uns paisatges forestals, agrícoles i d'alta muntanya productius, que puguin ser gaudits per la societat tot mantenint els seus valors i funció ecològica.

Els espais naturals constitueixen els nodes principals de la matriu ecològica i territorial que configura el sistema d'espais oberts i són un dels principals valors del paisatge de l'Alt Pirineu i l'Aran, històricament descoberts i reconeguts per la pràctica excursionista. Tot i l'extensa superfície de l'àmbit territorial, les principals xarxes d'assentaments i d'infraestructures es localitzen en les zones planeres i fons de valls, on es combinen amb la majoria de zones de conreu, exercint-hi sovint una certa pressió. Per la seva banda, les parts altes concentren les zones de pastures naturals, espais històricament aprofitats per la ramaderia i solcats per nombroses carrerades i rutes transhumants. Els vessants diferencien la fesomia i l'ús segons l'orientació que tenen, majoritàriament forestal, per les obagues, i aprofitats com prats de dall per alguns nuclis que s'hi ubiquen a mig vessant, per les solanes. Ambdós han vist com les estacions d'esquí i les infraestructures i serveis associats en alguns casos han anat ocupant-los.

En els sectors prepirinencs més planers i de pendents menys pronunciats de la Conca de Tremp, la Noguera Ribagorçana, a partir del pantà d'Escales, i la vall del Segre, s'hi desenvolupa una extensa matriu **agrícola** que combina els conreus arbrats amb els de cereals o els farratges entre bosquines i feixes arbrades que delimiten les parcel·les. En aquests sectors, alguns d'elevat interès ecològic, també s'hi localitzen les principals xarxes d'assentaments i d'infraestructures, i hi constitueixen un paisatge més humanitzat.

En les últimes dècades, les eines d'ordenació i gestió del territori s'han aplicat prioritàriament i extensament en àmbits urbans, a través de processos d'embelliment, de compleció de serveis i de valoració dels pobles i ciutats, alhora que s'ha descuidat el tractament paisatgístic dels espais rurals, agrícoles i naturals. Sembla, però, que aquesta tendència en els últims anys poc a poc s'ha anat equilibrant, i a part de la creació de noves figures de protecció i ordenació dels espais naturals (d'acord amb la Llei 12/85 de 13 de juny d'espais naturals), es comença a planificar la viabilitat ecològica, econòmica i paisatgística d'aquests espais, posant en valor les seves singularitats i les seves referències culturals. L'última normativa en aquest sentit és la Llei del paisatge.

En l'àmbit de l'Alt Pirineu i Aran es fa especialment important la gestió d'uns **espais naturals i forestals** que representen la superfície menys antropitzada del conjunt de Catalunya, on tradicionalment els aprofitaments forestals han representat una part important de l'economia, substituïts avui pel turisme esportiu i de natura. No cal oblidar l'aprofitament dels recursos d'aquests espais, des de les hidroelèctriques o les pedreres, fins la caça o la recollida de bolets. Tampoc es pot obviar

l'important paper que tenen les àrees forestals en els vessants muntanyosos com a reguladores del risc d'allaus. Per tant, es fa necessari aconseguir uns objectius de qualitat que permetin la viabilitat futura del territori forestal sense comprometre el desenvolupament de noves activitats ni descuidar-ne la gestió.

Existeixen diverses **figures de protecció** que engloben una bona part dels espais naturals de l'Alt Pirineu i Aran i que articulen la base dels espais naturals d'aquest àmbit. Tot i que els graus de protecció del sòl, usos permesos i gestió d'aquestes àrees pot diferir bastant, destaquen les següents figures i espais:

- Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.
- Parcs naturals: Parc Natural del Cadí-Moixeró; Parc Natural de l'Alt Pirineu.
- Reserves naturals parcials: Reserva Natural Parcial d'era Baisha Val d'Aran; Reserva Natural Parcial de l'Alt Àneu; Reserva Natural Parcial de Segre-Isòvol; Reserva Natural Parcial de Segre-Prullans; Reserva Natural Parcial de la Llosa; Reserva Natural Parcial de la Noguera Pallaresa-Bonaigua; Reserva Natural Parcial de la Noguera Pallaresa-Collegats; Reserva Natural Parcial de la Noguera Ribagorçana-Mont-rebei.
- Pla d'espais d'interès natural (PEIN): Montanhes de Les e Bossòst ; Arribèra deth Garona; Sant Joan de Toran; Eth Portilhon; Estanh de Vielha; Era Artiga de Lin; Marimanha; Naut Aran; Capçalera de la Noguera Ribagorçana; Aigüestortes; Gelada; Filià; L'Alt Àneu; Capçaleres de la Noguera de Vallferrera i la Noguera de Cardós; Vall de Santa Magdalena; Tossa Plana de Lles-Puigpedrós; Tossals d'Isòvol i Olopte ; Riberes de l'Alt Segre; Serra de Boumort; Serra de Carreu; Estanys de Basturs; Collegats; La Faiada de Malpàs; Estany de Montcortès; Costoja; Serra de Sant Gervàs; Vall Alta de Serradell; Serra de Montsec; Serra Mitjana; Serra d'Aubenç; Serres del Cadí-Moixeró; Serra de Turp; Serres d'Odèn-Port del Comte; Serra del Verd.
- Xarxa Natura 2000 (ZEC, ZEPA, LIC): Era Baisha Val d'Aran; Alt Pallars; Aigüestortes; Era Artiga de Lin-Eth Portillon; Estanh de Vielha; La Torrassa; Riu de la Llosa; La Faiada de Malpàs i Combatiri; Riberes de l'Alt Segre; Beneïdor; Vall Alta de Serradell-Serra de Sant Gervàs; Prepirineu Central Català; Estany de Montcortès; Serra de Boumort; Serres d'Aubenç i de Turp; Serra de Montsec.

Hi ha però, zones d'alt valor natural que no estan incloses en cap de les figures esmentades, o ho estan de forma parcial, i altres formacions que per la seva extensió mereixen un reconeixement explícit; és el cas de **bosc singulars** com els de Varicauva, la Mata de Valencia, els boscos de Viròs, la Selva de Lladorre i les obagues de Bonabé, els boscos de Sant Joan de l'Erm, l'obaga del Cadí, l'avetosa de Riu, les obagues del Port del Comte, la serra de Boumort o l'obaga del Montsec, entre altres grans masses forestals.

Igualment, les zones més altes contenen nombroses zones de **prats naturals alpins**, zones on la duresa del clima no ha permès el desenvolupament de masses forestals però on l'abundància de precipitacions ha donat lloc a pastures que han estat aprofitades i gestionades històricament per la ramaderia i connectades amb el fons de vall mitjançant rutes transhumants i transterminants. És el cas de les pastures del Plan de Beret, els plans de Boavi i de Boet, els rasos del Cadí, els prats del Goleró i els Cortills, els prats subalpins d'Aguiló, Cadí, collada Josana i el Pradell, els rasos alpins de la vall Fosca, les pastures de la carena del port d'Ertra i les de la divisòria d'aigües entre la Noguera Ribagorçana i la Noguera de Tor al sud del pic d'Aubacs, entre altres.

A banda de la ramaderia, l'agricultura és un dels principals factors de modificació del paisatge al llarg de la història. Els forts pendents pirinencs han històricament impedit l'extensió agrícola arreu del territori per concentrant-la als fons de vall i obligant a l'abancament per l'explotació dels vessants. D'aquest fet en resulta un paisatge agroforestal singular en clar procés de regressió degut a l'abandonament de les explotacions més aïllades i la concentració demogràfica als fons de vall, que alhora viuen un procés de canvi d'usos per l'expansió urbana i la transformació turística. Els camps, la seva parcel·lació, els murs de pedra seca, les construccions agrícoles vernaculars, les diverses espècies conreades o els canvis estacionals relacionats amb la seva explotació són alguns dels principals elements constituents dels paisatges agrícoles de l'Alt Pirineu i Aran, amb un elevat valor paisatgístic des de l'òptica productiva, històrica, estètica i simbòlica.

El Pirineu té una gran diversitat de paisatges agrícoles donades les diverses condicions de relleu, clima i estructures agràries de producció. Són molt diferents els paisatges agrícoles de les grans depressions intrapirinenques, com la Conca de Tremp o la Cerdanya, respecte a l'agricultura dels fons de vall o dels interfluvis. D'aquestes, les que actualment resten ben actives i dinàmiques són aquelles que s'han adaptat millor a la mecanització i la industrialització dels processos productius: la producció porcina i el cultiu cerealícola al Pallars Jussà, els cultius farratgers i cerealícoles combinats amb la ramaderia pseudointensiva de la Cerdanya, l'especialització en la producció lletera de l'Urgell i pocs casos més que s'estenen per la geografia pirinenca. Les principals àrees agrícoles on es produeixen aquests cultius coincideixen amb les petites planes al·luvials lligades als principals cursos fluvials que són el Segre (plana Cerdana, i les rodalies de la Seu d'Urgell, d'Organyà, de Coll de Nargó o d'Oliana) i la Noguera Pallaresa (vall d'Àneu, rodalies de Sort i la conca de Tremp).

Prenent en consideració tots aquests aspectes, a l'Alt Pirineu i Aran hi ha dues estructures agrícoles de gran interès, ja sigui pel seu valor productiu, tipologia del conreu, estructura de les parcel·les i dels elements que s'hi associen, extensió o la seva relació amb l'entorn més pròxim.

En entorns concrets d'alguns fons de valls o replans de les valls del Pirineu destaca, per la seva singularitat, una formació agrícola i estructurant del paisatge anomenada **bocage**. Aquest terme d'origen francès s'utilitza per anomenar un paisatge associat al minifundisme, compost per petites parcel·les irregulars, que tant poden ser terres de cultiu com prats de dall, i que es troben separats entre ells per tanques vives, petits murs, talussos i arbres que sovint voregen els camins. Desta-

quen algunes zones de *bocage* amb valors especialment rellevants o singulars, on els prats de dall i els elements associats (camins, murets, fileres d'arbres, feixes, etc.) són els protagonistes. És el cas de moltes valls pirinenques, com la vall d'Àssua, la vall de Boí, la vall Fosca, la vall Ferrera, la vall de Cardós, la vall de la Coma de Burg, la plana d'Àneu, les planes de Son, les solanes del Faro a la vall d'Unarre, les valls d'Aguilar, la Ribera de Sort, la plana de Vilaller, Senet de Barravés, el Pont de Suert, la Pobleta de Bellveí, la vall de Cabó, Alàs, el pla de Corts, les planes de Era Lana de Les i Bossòst, Erinyà, Lles de Cerdanya, els prats del voltant d'Escunhau i Arties, la cultia de Tuixén o l'entorn de Viu de Llevata, entre altres i per citar només algunes de les zones de prats de dall més destacades. En totes elles el *bocage* s'estén al voltant dels nuclis de població del fons de vall, aprofitant les minses zones planeres que les valls pirinenques ofereixen.

Així mateix, a la vall Cerdana existeix un patró agrícola propi, de característiques similars al *bocage* però que es diferencia en que les parcel·les són sensiblement més grans, en un entorn de caràcter molt més obert i rebent el nom de **closa cerdana**. Al tractar-se d'un espai molt més obert que les estructures en *bocage*, es poden percebre molt més clarament els camps closos que ressegueixen la ribera del Segre i alguns dels seus afluents, tot i que en alguns casos aquesta estructura ocupa extensions més grans de la plana Cerdana. Es caracteritzen per conreus allargassats de mida mitjana, regulars i compactes, delimitats per marges o tanques de vegetació arbòria, situats perpendicularment als canals i camins que els estructuren. Moltes de les closes cerdanes estan associades a antigues construccions de caràcter agrícola; són els anomenats masos cerdanes, que destaquen en un extrem de les parcel·les, envoltades de feixes arbrades, camins i murs de pedra seca.

Un altre espai agrícola especialment rellevant a les ciutats són les **hortes**. Es tracta d'estructures parcel·làries de conreus hortícoles associades normalment a l'àmbit periurbà, tot i que també n'hi ha d'urbanes, que contribueixen a la formació d'una imatge de qualitat adaptada a la identitat local i poden aportar beneficis socials de diversa índole. Les principals hortes de l'Alt Pirineu i Aran estan cartografiades al mapa 6.1 Valors estètics: Elements configuradors, així com al mapa 8. Valors socials. Destaquen les hortes de la Seu d'Urgell, la Pobla de Segur, Puigcerdà, Bellver de Cerdanya, Tremp, Esterri d'Àneu, Senterada, Pont de Suert i Bossòst.

També cal valorar molt positivament que l'Alt Pirineu i Aran presenta diversos **distintius d'origen i qualitat agroalimentària**, els quals van associats a determinats paisatges característics. Hi ha productes que presenten segells de qualitat reconeguts institucionalment i socialment per la seva qualitat i tradició. Entre els productes més representatius destaquen les denominacions d'origen protegides (DOP) del formatge de l'Alt Urgell i la Cerdanya i de la mantega de l'Alt Urgell i la Cerdanya, concentrades en la meitat est de l'àmbit. D'altra banda existeix una Indicació geogràfica protegida (IGP), la de la Vedella dels Pirineus catalans, que comprèn la producció de les granges que hi estan acollides, i que se situen a tot l'Alt Pirineu i Aran i a les comarques del Ripollès, Garrotxa, Solsonès, Berguedà i Alt Empordà).

Per recuperar el necessari lligam entre l'agricultura i la ramaderia de muntanya i el paisatge cal apostar per aquells elements d'oportunitat d'aquest territori, i en aquest cas és evident que la ramaderia extensiva ha jugat i pot jugar un paper fonamental en el desenvolupament i viabilitat de les petites explotacions agropecuàries i en la gestió del paisatge. Però aquest tipus de producció local, que difícilment podrà competir amb els circuits globals, ha d'estar incentivada i valoritzada perquè pugui ser competitiva i a la vegada tingui un segell de proximitat i bones pràctiques ambientals i que pugui ésser reconeguda cada cop més per la societat, en especial pels consumidors de les grans àrees urbanes. En aquest sentit, la futura política agrària comunitària és clau pel manteniment del sector primari.

Figura 13.5. La major part de la plana al·luvial del Segre és ocupada per prats de dall i per vegetació de ribera

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 4

4. Uns paisatges dels prats de dall, amb una singularitat i identitat diferenciades, que continuïn funcionant com a part essencial de la gestió agrícola i ramadera.

Els paisatges dels **prats de dall** és un dels més característics de l'Alt Pirineu i Aran, sobretot al voltant dels pobles situats a mig vessant en les solanes i d'aquells localitzats als fons de les nombroses valls. Més enllà de la seva principal funció productiva, té també una estètica visual singular i identitaria. Els canvis cromàtics estacionals, el verd intens primaverenc, l'herba tallada i la seva percepció odorífera, les bales de palla símbol d'un sector primari encara actiu, els ramats pasturant prop dels pobles o la presència de nuclis compactes envoltats de prats separats per murs de pedra seca o feixes d'arbres, entre altres elements, confereixen un especial valor estètic, simbòlic i identitari als prats de dall.

Tot i això, l'abandonament progressiu de l'activitat agrícola i ramadera, base històrica de l'economia pirinenca, i el creixement urbanístic, la construcció d'infraestructures viàries, energètiques o de lleure en el limitat espai del fons de vall, han fet que poc a poc vagin desapareixent.

A pràcticament tot el Pirineu l'agricultura, la ramaderia i l'explotació forestal han estat durant molts segles la base econòmica i de subsistència de les diferents comunitats. Els assentaments urbans se situaven i creixien en funció de l'aprofitament òptim dels recursos naturals, combinant els conreus de subsistència amb la ramaderia extensiva i estacional, entre les pastures d'estiu i les d'hivern. El clima feia necessari l'aprovisionament de farratges, en prats propers als nuclis urbans que es dallaven, per alimentar el bestiar durant els mesos més freds. Les rutes transhumants i de transterminància i els conjunts de bordes situats a mig camí entre els nuclis urbans i les pastures d'alta muntanya formaven part també d'aquest sistema ramader característic de l'Alt Pirineu i l'Aran.

Tanmateix, aquest fet ha anat canviant durant les darreres dècades, i la regió s'ha tornat altament dependent del turisme, principalment associat a l'esquí i als esports nàutics i d'aventura. A l'Alt Pirineu i Aran, com en moltes altres regions muntanyoses d'Europa, el sector primari està en crisi. Malgrat tot, l'agricultura i la ramaderia continuen mantenint un paper important a la zona, no només des del punt de vista econòmic sinó també des del punt de vista social, cultural i ecològic.

La ramaderia de muntanya es caracteritza per una gestió semi-extensiva del ramat entre les pastures alpines a l'estiu i els prats de dall de les parts baixes de les valls a l'hivern. Els prats de dall són hàbitats artificials, en el sentit que tenen com a requeriment principal per a la seva conservació ser dallats per l'ésser humà de manera regular. Quan s'abandonen, són envaïts per unes altres herbes i per espècies llenyoses que els acaben fent desaparèixer. Es tracta d'una successió cap a comunitats vegetals més madures.

Tot i que la ramaderia sigui factible i que es tracti d'una activitat amb una llarga història i molt adaptada al territori en qüestió, això no garanteix que sigui un activitat competitiva en unes condicions de mercat molt liberalitzat com les actuals. De fet, sembla que sense ajudes i amb les condicions

presentes no fóra possible avui en dia mantenir aquesta activitat. Aquest fet, conjuntament amb la pèrdua de població que s'ha donat a la regió des de ja fa un bon grapat de dècades i fins a finals dels anys noranta, ha endegat una sèrie de processos d'abandonament molt i molt perniciosos, i amb conseqüències que van més enllà de la mateixa activitat ramadera: canvis de paisatge, creixement de les masses forestals, abandonament de pobles i concentració de la població als fons de les valls, economia basada en el turisme d'esquí i en menor mesura de natura, etc.

El procés d'abandonament agrícola i ramader ha avançat de manera molt ràpida les darreres dècades. Com a conseqüència, dues són les principals tendències que s'observen: per una banda, el canvi en el tipus d'explotacions ramaderes, amb la substitució d'ovelles per cavalls i de pastures extensives per explotacions intensives; per altra banda, es dona la substitució del dall per una pastura addicional als prats més allunyats dels nuclis habitats, provocant la transició de prats de dall a prats de dall semi-abandonats. Els efectes acumulatius d'aquestes dues tendències fan que el paisatge es vegi immers en una dinàmica de canvi accelerat i un progressiu embosquinament d'aquests espais oberts.

Tot i amb això, encara avui el paisatge urbà de molts nuclis pirinencs es veu envoltat per aquests prats seminaturals que evocuen un passat proper i una determinada cultura, economia i relació amb el paisatge. En aquests espais, tota una xarxa de camins secundaris i rutes de transhumància i transterminància, sense oblidar les feixes d'arbres i els murs de pedra seca que delimiten les propietats, constitueixen un patrimoni històric de primer ordre que cal conservar i revaloritzar.

Destaquen algunes zones de **bocage** amb valors especialment rellevants o singulars, on els prats de dall i els elements associats (camins, murets, fileres d'arbres, feixes, etc.) són els protagonistes. És el cas de moltes valls pirinenques, vall d'Àssua, la vall de Boí, la vall Fosca, la vall Ferrera, la vall de Cardós, la vall de la Coma de Burg, la plana d'Àneu, les planes de Son, les solanes del Faro a la vall d'Unarre, les valls d'Aguilar, la Ribera de Sort, la plana de Vilaller, Senet de Barravés, el Pont de Suert, la Pobleta de Bellveí, la vall de Cabó, Alàs, el pla de Corts, les planes de Era Lana de Les i Bossòst, Erinyà, Lles de Cerdanya, els prats del voltant d'Escunhau i Arties, la cultia de Tuixén, l'entorn de Viu de Llevata o les closes de la Cerdanya entre altres i per citar només algunes de les zones de prats de dall més destacades.

Malgrat tractar-se d'espais clarament en regressió, ni disposen actualment de cap tipus de protecció ni s'hi apliquen mesures de conservació. Això implica, a efectes pràctics, que la seva conservació depèn totalment de l'interès dels propietaris, dels masovers, dels ramaders i dels agricultors en general que els han gestionat tradicionalment i que ho fan actualment.

Les inversions de les diferents administracions públiques i les iniciatives de custòdia del territori semblen ser dues de les principals eines a impulsar per la seva conservació. En aquest sentit, la futura política agrària comunitària (PAC) i els ajuts i subvencions del govern català que es destinin al sector primari tindran un paper cabdal en el manteniment d'aquests paisatges tan característics de les valls pirinenques. En tot cas, cal mantenir no només els prats de dall oberts i funcionals com a part essencial de la gestió agrícola i ramadera, sinó també els elements que defineixen les parcel·les i evitar les concentracions parcel·làries.

Figura 13.6. Molts cursos fluvials, com el Segre al seu pas pel pont d'Arsèguel, conserven llargs trams de bosc de ribera, tant si aquests discorren plàcids entre prats com si ho fan amb fúria en alguns dels molts engorjats

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 5

5. Uns paisatges fluvials i lacustres ben conservats que prioritzin la funcionalitat connectora i paisatgística, conservin el patrimoni històric (ponts, moles, forces, etc.) i el patrimoni cultural (simbologia, cançons, llegendes), i que permetin el gaudi per part de la població.

Els rius del Pirineu són els més cabalosos i llargs de Catalunya. Històricament han conservat millor els seus trets naturals i d'identitat i la qualitat de les seves aigües, a diferència de la sobreexplotació experimentada pels cursos de les conques internes catalanes. Alhora, molts d'ells neixen en extenses zones lacustres d'origen glacial que representen un tipus de paisatge únic en tot l'àmbit pirinenc.

Els principals **sistemes fluvials i lacustres** de l'Alt Pirineu i Aran els formen els rius Segre, que té com a afluents principals la Valira i el riu de la Vansa; la Noguera Pallaresa amb el Flamisell; la Noguera Ribagorçana amb la Noguera de Tor; i la Garona, l'únic riu català que desemboca a l'oceà Atlàntic. Tots ells, conjuntament amb els seus afluents i d'altres rius menors, representen un element constituent de la major part de paisatges de l'Alt Pirineu i Aran, sovint d'una forma transversal, tot esdevenint elements de connexió i interacció entre els diversos entorns naturals i d'aquests amb les viles i altres àrees antropitzades. En les parts altes de les muntanyes, els sistemes lacustres caracteritzen i estructuren un paisatge d'herència glacial, formant circs, mulleres i zones humides d'alt valor ecològic.

Històricament aquests rius han tingut una importància cabdal en l'establiment de població al fons de les valls, i en el transport de mercaderies, especialment de la fusta (raiers). L'estretor de moltes valls, les gorges feréstegues al seu pas pels Prepirineus i la irregularitat d'uns règims hídrics marcadament mediterranis van ser els millors aliats en la conservació de molts dels paisatges fluvials actuals. Els més antropitzats es troben en aquelles planes al·luvials on la gent podia anar establint alguns conreus, arenys i prats d'irrigació, en algunes cubetes de sobreexcavació glacial o àmplies valls en artesa a les capçaleres dels rius (com les de les Valls d'Àneu, Barruera, Ruda...), però també en els eixamplaments d'algunes valls d'origen tectònic, com succeeix a la Vall Cerdana o a la Plana d'Urgellet.

La gran transformació dels paisatges fluvials va anar acompanyada, per una banda, del desenvolupament industrial i de les necessitats energètiques que se'n derivaven, per l'altra, de les transformacions agrícoles de la plana, amb la mecanització dels conreu i la concentració parcel·lària, que van permetre la irrigació de milers d'hectàrees a la plana de Lleida. Els rius i els llacs pirinencs han estat i són encara, intensament aprofitats per la indústria hidroelèctrica i per l'ús agrícola, especialment mitjançant obres que han transformat la seva fesomia al llarg del segle XX, amb desenes de grans preses i centenars de llacs canalitzats.

Tal com s'ha esmentat, els rius són agents modeladors de l'orografia, i un dels seus resultats més singulars són els nombrosos **salts d'aigua** dispersos pel territori de l'Alt Pirineu i Aran, alguns d'especial valor estètic, com el salt d'Arbaet, Saut deth Pish, Uelhs deth Joeu, Molières, Ratera, Sant Esperit, Riualo, Certascan, barranc de Sotllo, riu Escobes, cascades de Boet, Noarre, la Gola i Ventolau, Raspamala, Broate, coll de la Trapa, la Traba, riu La Vansa, barranc d'Enseu, el Salt del Boter, Molí del Salt, salts del riu de la Llosa, salt de Comials, Fontanella, cascada de Porta, del barranc de Francí, cascada Amagada a Boi, del Riu Rialb, salt de Bóixols, l'argenteria, barranc de l'Infern, cascada de la vall de Riquerna i la cadena de salts del Riu Duran per la vall Tova, entre altres.

Els rius també tenen un valor indispensable com a connectors ecològics dels diversos entorns naturals i com a hàbitats de ribera per si mateixos. Els **bosc de ribera** són generalitzats als trams alts i mitjans de la major part dels rius pirinencs, i les espècies que en depenen, conjuntament amb les pròpiament aquàtiques, conformen la gran biodiversitat que podem trobar als paisatges fluvials.

Per altra banda, l'estètica de la majoria d'espais fluvials i lacustres, caracteritzats pel contrast entre la làmina d'aigua i el seu contorn vegetal, és una font contínua de **mites i de llegendes**, de reflexions personals i col·lectives, i d'inspiració artística. La valoració social dels rius és molt alta i, per això mateix, són referents socialment compartits per a la creació i la recreació de la identitat del lloc. L'objectiu de revalorar els rius com a elements identificadors del paisatge no pot ser considerat, en cap cas, com a secundari. En aquest sentit, el curs fluvial esdevé un element identitari de primer ordre per a qualsevol poble, país o ciutat, relacionat amb l'ús social que aquest tingui. Les baixades de raïes són un bon exemple.

Finalment, tal com ja s'ha esmentat, cal considerar també el riu i les zones d'aigua permanent com espais d'oci i gaudi: descoberta i observació d'espècies de ribera, espai de passeig, àrees de bany, pesca, esports d'aventura, etc. Totes aquestes activitats estan directament relacionades amb la qualitat i la facilitat d'accés que pugui tenir la població per a desenvolupar-les. A l'Alt Pirineu i Aran, cal destacar que molts còmpings han triat també aquest espai, principalment les zones properes als rius, per ubicar les seves instal·lacions, sovint sense tenir en compte les zones d'inundabilitat.

Figura 13.7. Infraestructures energètiques i de comunicació a l'entrada nord del nucli de la Guingueta d'Àneu

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 6

6. Unes infraestructures lineals (xarxa viària i ferroviària, línies elèctriques...) i de telecomunicacions integrades en el paisatge, que permetin el desenvolupament d'activitats econòmiques i fomentin un major equilibri territorial i demogràfic, tot mantenint la continuïtat i la permeabilitat ecològica i social respecte a les seves característiques paisatgístiques.

Moltes carreteres comarcals i locals de l'Alt Pirineu i Aran segueixen el trajecte de corredors naturals i s'adapten a la topografia, enfilant-se pels vessants i fent de miradors privilegiats del paisatge de fons de vall. Amb el pas del temps s'han anat adaptant als nous sistemes de transport que havien de transitar-hi, però conserven, en la seva majoria, el traçat original així com elements arquitectònics d'elevat valor patrimonial. Aquesta xarxa de comunicacions local té un gran interès paisatgístic, degut principalment a l'orografia que tant dificulta les comunicacions als territoris de muntanya. Són rutes ideals per llegir i descobrir el paisatge de l'Alt Pirineu i Aran, deixant de ser exclusivament espais de pas i comunicació per convertir-se en vies de coneixença del territori que cal valoritzar.

Des de sempre aquesta ha estat una terra de pas a banda i banda dels Pirineus i poques vegades les muntanyes han suposat una barrera que impedís la relació entre ambdós vessants. L'aïllament dels Pirineus comença amb l'expansió a la plana del tren i de l'automòbil (entre la segona meitat del segle XIX i la primera del segle XX); en aquest moment, els antics camins de bast i els passos de muntanya resulten del tot insuficients per a fer arribar la industrialització i satisfer les noves necessitats de transport.

Tot i això, no ha estat fins fa molt pocs anys que les millores tecnològiques en la construcció de les vies de comunicació, i la inversió de capital públic, han fet possible la disminució del temps de viatge entre l'Alt Pirineu i l'Aran i la resta de Catalunya, França i Andorra, així com dins del mateix territori.

En alguns casos però, les infraestructures s'han construït amb un seguit de deficiències en la integració paisatgística dels projectes. Cal fer un esforç per que els nous projectes viaris mirin d'integrar, en la mesura del possible, les actuacions del passat i participin del caràcter del paisatge. En els fons de vall, a més, aquestes carreteres comparteixen el limitat espai existent amb rius, prats de dall i assentaments urbans, entre altres. En aquest sentit, aquestes zones són les que tenen major pressió antròpica i els que han sofert els majors canvis en el paisatge. Un altre aspecte rellevant és la producció de nous paisatges lligats a la construcció de variants o vies ràpides. Això implica l'**obertura de nous paisatges i façanes amb noves visuals (skybacklines)** i un canvi en la imatge de molts municipis. Això ha passat a Vielha (variant NE), Estèrri d'Àneu (C-28) i València d'Àneu (C-28), i pot passar si s'efectuen els desdoblaments previstos a Organyà (C-14), Coll de Nargó (C-14), Oliana (C-14), Gerri de la Sal (N-260), Adrall (N-260 / C-14), Pobla de Segur (N-260), el desdoblament de la E-9, les variants de Puigcerdà, el futur túnel Toses, el possible túnel de Comiols, les variants a

Tremp, Pobla, Senterada (amb túnels) i Pont de Suert, i si s'acabés executant la futura N-230, amb variants a Vilaller, Vielha, Bossòst i Les. Aquest fet implica la necessitat d'un tractament integral de les noves vistes, tant des de dins de la via com des de l'exterior, en els trams més propers als nuclis, de manera que la seva relació no entri en conflicte.

D'altra banda, en algunes poblacions de l'Alt Pirineu i Aran han proliferat entrades estèticament poc interessants, mancades sovint d'uns mínims d'infraestructura urbana, i en les quals es juxtaposen espais oberts de poca qualitat paisatgística amb conjunts d'edificis generalment poc atractius i amb una estètica caracteritzada per la presència de colors estridents, rètols lluminosos i/o senyals publicitaris. Aquestes noves edificacions es caracteritzen per una absoluta manca de coherència pel que fa a tipologies constructives i a la disposició dels elements en relació amb el territori preexistent, fins al punt que trenquen amb el caràcter de la trama urbana i la imatge de les localitats en qüestió. Aquesta tendència s'ha manifestat més significativament a les **entrades dels nuclis urbans** d'Alp (per l'est i l'oest), Aravell, Arties (per l'est), Baltarga (per l'est), Beders, Bellver de Cerdanya (per l'est), Betren (per l'est), Bolvir (per l'oest), Bossòst (pel sud), Castellciutat (pel nord i sud), Das (per l'est), Ger (per l'est), Les (pel nord), Montferrer (pel nord i sud), Oliana (pel nord i sud), Organyà (pel sud), Pi, Prats (per l'est), Prullans, Puigcerdà (per l'est i el sud), Queixans (pel nord i el sud), Salardú-Pujo, Vaquèira (per l'est i l'oest), Vielha-Mijaran (pel nord), Vilallobent (per l'oest), el Vilar d'Urtx (per l'est i l'oest), La Seu d'Urgell (per l'est i l'oest), Espot (pel sud i l'est), Guingueta d'Àneu (pel sud), Prats i Sansor (per l'est), Espui (per l'est), La Molina (pel nord), Sort (pel sud) i Alòs d'Isil (pel sud i l'est).

També relacionat amb les infraestructures, les **esteses de línies elèctriques** són un element habitual en els paisatges de Catalunya, sobretot en les àrees vinculades a altres infraestructures energètiques. Sovint creuen espais de gran interès natural i zones de gran exposició visual, com ara carenes i canvis de rasant, provocant un impacte visual considerable. En aquest sentit, l'estesa d'infraestructures hidroelèctriques a l'Alt Pirineu i Aran al llarg del segle XX s'ha produït especialment en unitats de paisatge com les Valls d'Àneu, la unió de les unitats de la Plana de l'Urgellet, Congost del Segre i la Vansa, la vall Fosca, les valls dels rius Garona i Noguera Pallaresa i, en especial, la Conca de Tremp, variant la fesomia tan dels fons de vall com de les carenes. Tanmateix, la presència de les preses i estacions transformadores que es van construir fins a la dècada dels anys vuitanta, també ha generat canvis molt importants en el paisatge, en molts casos irreversibles i de difícil integració amb la resta d'elements del paisatge pirinenc.

Finalment, s'ha produït un esforç per integrar aquest territori a les noves tecnologies del segle XXI, sobretot a tots aquells indrets que resten dispersos pel lax territori del Prepirineu i valls en cul de sac del Pirineu axial. Així, una de les millors fórmules per mantenir la població activa en aquests pobles de difícil accés motoritzat és donar l'opció a una bona comunicació telemàtica, que de retruc possibilitarà el manteniment d'activitats relacionades amb la gestió i conservació dels paisatges de muntanya. En aquest sentit, cal tenir en compte que les **infraestructures de telecomunicacions** sense fils (ràdio, telefonia mòbil, televisió, etc.) requereixen d'una xarxa d'estacions de repetició per a la retransmissió del senyal. A causa de l'accidentalitat orogràfica de l'Alt Pirineu i Aran es fa necessària una alta intensitat d'aquest tipus d'infraestructura per tal d'assegurar la recepció del senyal la qual coincideix majoritàriament amb punts alts que ofereixen una alta cobertura territorial. És precisament en aquests punts on han de conviure amb la majoria de fons escènics emblemàtics descrits a l'objectiu de qualitat paisatgística 7, considerats com a rellevants i en els quals sovint apareixen edificis o elements patrimonials destacats.

Així, sovint les grans infraestructures, ja siguin de comunicació terrestre (viària o ferroviària), de telecomunicacions aèries, de transport energètic o línies telefòniques tenen una gran incidència en el paisatge i afecten patrons paisatgístics singulars o bé generen dinàmiques de transformació paisatgística al seu voltant, com polígons industrials, noves urbanitzacions o proliferació de publicitat de gran format en les proximitats dels nuclis urbans i eixos més transitats, no sempre ben integrats. En aquest sentit, molts fons escènics, fites visuals i de referència, nuclis i sistemes d'assentaments descrits en els objectius de qualitat paisatgística 1 i 7 que s'havien mantingut relativament poc alterats, s'han anat veient afectats les últimes dècades.

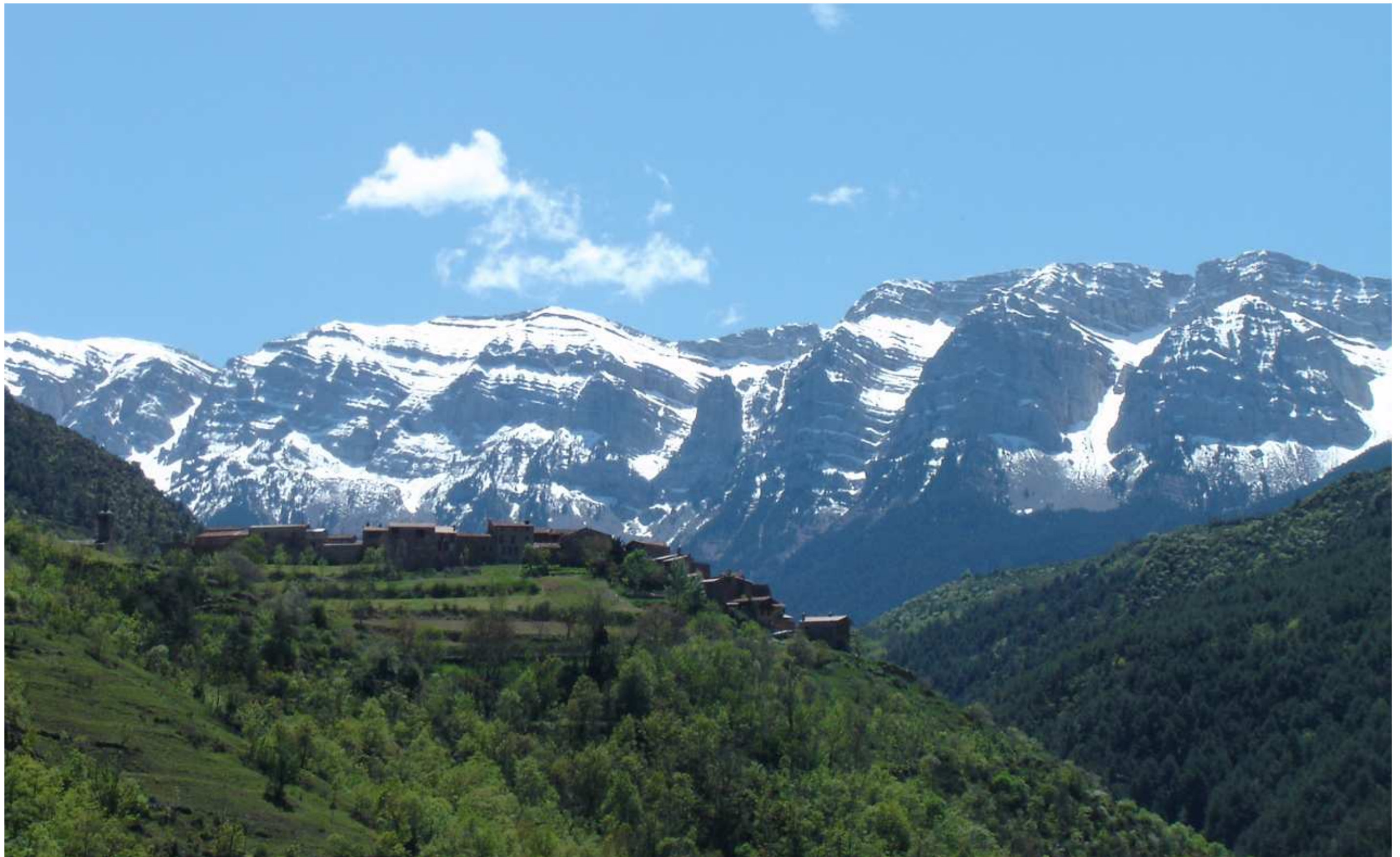

Figura 13.8. L'agrest vessant nord de la serra del Cadí serveix de fons escènic a Arsèguel, nucli encimbellat d'alt d'un turó

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 7

7. Un territori amb perspectives paisatgístiques de qualitat (fites i fons escènics) que mantinguin els referents visuals i identitaris dels paisatges de l'Alt Pirineu i Aran.

La orografia singular dels Pirineus provoca que la distància entre els cims més notoris i el fons de les valls principals, i a la vegada l'estretor d'aquestes, impedeixin obtenir àmplies panoràmiques des dels principals nuclis de població. Únicament, la Conca de Tremp, la Rodalia d'Oliana i la Vall Cerdana són unitats que permeten una certa amplitud paisatgística pel què es refereix als fons escènics. Aquest encaixonament de les valls es converteix alhora en una particularitat de l'Alt Pirineu i Aran que li dona caràcter i personalitat pròpia.

Així doncs, és important mantenir les façanes i les perspectives paisatgístiques que són visibles des de sectors més o menys amplis i que constitueixen panoràmiques de referència amb un gran valor simbòlic, identitari i estètic i que requereixen un tractament paisatgístic especial, que conservi, recuperi i posi en valor aquests referents visuals més notables.

L'orografia també juga un paper important en la localització de nuclis urbans d'especial interès paisatgístic, com els compactes a mig vessant o els encimbellats. A més, les especificitats arquitectòniques pirinenques fan que molts d'aquests nuclis tinguin campanars destacats, que es converteixen en fites visuals del paisatge i formen part de la identitat de l'Alt Pirineu i Aran. En aquest sentit, són **fites** del paisatge els nuclis encimbellats, els nuclis amb una fesomia singular (que conformen la silueta urbana o «*skyline*» de pobles i ciutats, com són els nuclis a mig vessant envoltants de prats), les estructures morfològiques, els castells, etc. que, per la seva ubicació - encimbellada, en una plana, en carena, etc. - i pel seu valor, constitueixen components clau de les imatges del territori.

D'altra banda, els **fons escènics** configurats per l'orografia (com la serra de Sant Gervàs des de la Terreta, el massís del Cadí des de la Vall cerdana i la Plana de l'Urgellet o els nombrosos cims de referència) i la vegetació complementen aquesta imatge i li donen base. Aquests fons escènics tenen un eminent valor paisatgístic tant des del punt de vista simbolicidentitari com estètic, per la qual cosa requereixen d'un tractament paisatgístic especial.

A l'Alt Pirineu i Aran s'han identificat les següents fites i els següents fons escènics:

Fons escènics emblemàtics (carenes o serralades): representats al mapa 9 de valors simbòlics, com el Cadí, Montsec, Sant Gervàs i Boumort.

Fites (principals referents visuals):

Cims de referència

Monteixo, Montanha d'Uishèra, Malh dera Artiga, Tuc dera Entecada, Tuc des Hemnes, Montardo, Cap de Vaquèira, Tuc de Barlonguera, l'Avedoga d'Adons, Roques de Castellet, Montllobar, Sant Alís, Roc de Rumbau, lo Coscollet, Roca del Balinyó, Muntanya de Nargó, Santa Fe, Tossa Pelada, Roca de Santaló, Bony de Salòria, Monturull, Tossa Plana de Lles, Puigpedrós, les Soquetes, la Tosa d'Alp, Puig de Llivia, Roc de Galliner, lo Cogulló de Turp, Sant Corneli, la Torreta de l'Orri, Pui d'Urdossa, Pui de Tabaca, Pica d'Estats, Tuc de Certascan, Mont-roig, Pic de Moredo, Tuc de Bacivèr, Pui de la Bonaigua, els Encantats, Pic de Peguera, Agulles d'Amitges, Agulles de Travessani, el Pa de Sucre, Besiberri nord, l'Aüt, Pica de Cerví, Corronco de Durro, Tuc de Molières, Montcorbison, Montlude, Tuc de Maubèrme, Pic de Ventolau, Roca Espana, Roc de l'Estany Xic, Pic de Sotllo, Pic de Baborte, Pic de Gerri, Montsent de Pallars, Penyes Altes de Moixeró, Forcanada, Pic de Mániga, Lo Calbo, Pic de Ratera, Gran tuc de Colomers, Comaloformo, Cap de Boumort, Montorroio, Tuc de Bonabé, Tuc Marimanha, Pui de Cassibròs, Pic de la Bassera.

Estructures morfològiques

La vall d'Artiga de Lin, els cims d'Aigüestortes, la serra del Cadí, la conca de La Terreta i els congostos d'Escales, Malpàs, Collegats, Erinyà, Mont-rebei, Oliana, Terradets i Trespunts.

Nuclis amb fesomia singular (descrits a l'objectiu de qualitat paisatgística 1)

Correspon als nuclis compactes següents:

- Nuclis a mig vessant, envoltats de prats, conreus o feixes
- Nuclis en fons de vall, envoltat de prats i amb presència de bosc de ribera
- Nuclis encimbellats
- Nuclis en solana sota una paret de pedra

Nuclis amb campanars destacats

Erill la Vall, Sant Joan de Boí, Taüll, Manyanet, Jou, Son del Pi, Montesclado, Àreu, Altron, Surp, Sorre, Begós, Canejan, Oliana, Castellbò, Solanell, Arcavell, Ars, Os de Civís, Vilanova de Banat, Bescaran, Castellnou Carcolze, Fòrnols, Bar, Travesseres, Arànsers, Sta Eugènia Nerellà, Talló, Tallendre, Éller, Pedra, Olopte, Das, Estoll, Urtx, Llivia, Meranges, Bolvir, Puigcerdà, Saneja, Vilamòs, Arròs, Vilac, Casau, Escunhau, Garòs, Arties, Gessa, Salardú, Unha, Bagergue, Tredòs, Aubèrt, Boldís, Jussà, Ginestarre, Arròs de Cardós, Estaon, Farrera, Baiasca, Arestui, Cerbi, Gavàs, Aurós, Burgo, Llavorre, Alós d'Isil, Isil, Sarroqueta, Casós, Còll, Cardet, Durro, Bausen, Bossòst, Barruera i Norís.

Castells i torres

Castèth de Les, torre de les bruixes d'Alins, Torre de defensa de Son del Pi, torre d'Escaló, la Torrassa d'Espot, torre dels moros d'Espot, torre dels Colomers de Peramea, castell de Rialp, castell de Sort, castell de València d'Àneu, castell de Mur, torre Ginebrell de Castell de Mur, castell de Guàrdia, castell de Claverol, castell de Toralla, castell de Sant Gervàs, torre de Perauba de Conca de Dalt, castell de Llordà, castell d'Orcau, castell de Conques, castell d'Alsamora, castell de Montllobar, castell de Valldarques, torre dels moros de Peramola, Castellciutat, la Torreta de La Seu d'Urgell, castell de Llivia, castell d'Àger, castell de la Pertusa, torre de les Conclues d'Àger, torre de Cas d'Àger, castell de Camarassa, castell de Sant Oïsmè, castell de Comiols, torre de l'Espinal de Vilanova de Meià, torre de Mataperunya, Castelló de Meià, castell de Miralles i castell de Castissent.

Esglésies, ermites i santuaris

Representades al mapa 9 de valors simbòlics de la cartografia general, com les de Mair de Diu de Montgarri, Mare de Déu de la Serra, Monestir de Lavaix, Castellot de la Meca, Sant Serni de Tavèrnoles, lo Castell, Santa Cecília d'Elins, Santa Maria de Talló, Santuari de Quadres, Santa Maria de Gerri, Mare de Déu de la Salut, Mare de Déu de Boscall, Bastanist, Santa Maria de Mur, Sant Andreu de Biscarri, **Santa Maria de les Neus d'Espui i Santa Maria de La Seu d'Urgell.**

Figura 13.9. El mirador de la Trava gaudeix de grans vistes sobre la Plana de l'Urgellet i les muntanyes que l'envolten

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 8

8. Una xarxa de miradors i itineraris que posi en valor les panoràmiques més rellevants i actui com a via de penetració per descobrir i interactuar amb la diversitat de paisatges de l'Alt Pirineu i Aran, tot conservant el seu ús i simbolisme històric.

El relleu de l'Alt Pirineu i Aran condiona l'existència de nombrosos indrets i paratges que poden exercir de miradors, és a dir, llocs des d'on es gaudeix d'àmplies vistes del paisatge i que constitueixen espais privilegiats d'observació, interpretació i educació en el paisatge (tant diürns com nocturns). Aquests punts privilegiats d'observació dels diferents tipus de paisatges urbans i rurals ens inviten, sedueixen, estimulen i, evidentment, ens faciliten la contemplació i l'estima pels paisatges, i al mateix temps podem experimentar-hi verdaderes sensacions de plaer i tranquil·litat. No es tracta, doncs, d'una contemplació merament visual, sinó també emocional i vivencial.

Alguns d'aquests miradors coincideixen amb llocs amb significat per la presència de monuments megalítics o d'esglésies; d'altres són simples fites topogràfiques o bé es troben en punts elevats de nuclis o en marges de carreteres secundàries i locals. En aquest sentit, sovint les àrees annexes a les carreteres exerceixen de miradors sense haver estat dissenyades com a tal (àrees de descans, estacions de servei, aparcaments dissuasoris, passeigs laterals etc.). La proposta que fa el Catàleg (mapa 4) recull la relació de miradors seguint els criteris de visibilitat, proximitat, representativitat, diversitat, abast, accessibilitat, varietat, popularitat, sinèrgia i complementarietat exposats en el capítol 8.

Alguns dels miradors proposats inclouen mitjans explícits per a la interpretació dels paisatges, sobretot panells, mentre que en d'altres l'essència de cada paisatge i el seu significat poden induir-se a través d'altres tipus d'elements més suggerents, o simplement pel propi coneixement, percepció i mirada. La conversió d'aquests indrets en miradors i la creació d'una xarxa integrada pot esdevenir una oportunitat per a la promoció turística i una de les formes més efectives de sensibilitzar la població sobre els valors del paisatge.

Seguint els criteris esmentats, exposats amb detall en el capítol 8, a l'Alt Pirineu i Aran s'han detectat 121 miradors per les panoràmiques paisatgístiques que ofereixen (veure Mapa 4 de Miradors). Són els següents:

- Còth de Baretja
- Congost de Mont-rebei
- Guardader deth Portilhon
- Guardader d'Arres
- Montserbàs
- Guardader de Les
- Bausen
- Guardader de Vilamòs
- Puig de Sant Alís
- Canejan
- Sapeira
- Guardader de Betlan

- Coll de Montllobar
- Casau
- les Collades
- Vilac
- Durro
- lo Portús
- Coll de la Creu de Perves
- Castell de Mur
- Saut deth Pish
- Taüll
- Estany de Mar
- Presa de Cavallers
- Santa Engràcia
- Tuc d'Arenho
- Arties
- la Casa Encantada
- Coret de Varradòs
- Llimiana
- Cascada del Sant Esperit
- Tuc de Maubèrme
- Circ de Colomers
- Congost d'Erinyà
- Estavill
- Vaquèira
- Castelló Sobirà de Sant Miquel de la Vall
- Mirador de Ruda
- Castell d'Orcau
- Portarró d'Espot
- Claverol
- Mare de Déu de Fa
- Estany de Montcortès
- Refugi d'Amitges
- Mirador de Sant Maurici
- Cabdella
- Estany Gento
- Sant Quiri d'Ancs
- Bretui
- Collada d'Altars
- Pujol
- Llessui
- Coll de Comiols
- Castell de Llordà
- Sorpe
- Son (km 1)
- Malmercat
- Castell de València d'Àneu
- Cap de Boumort
- Castell de Llort
- Santuari de Carrànima
- Tornafort
- Ermita de Sant Beado
- Gavarra
- Despoblat de la Santa Creu
- Torreta de l'Orri
- Coll de Jou
- la Guàrdia d'Ares
- Despoblat fortificat del Pui
- Peramola
- Sant Salvador del Corb
- Mirambell
- lo Coscollet
- Roca de Castellar
- Mare de Déu de Castell-Ilebre
- Sant Andreu del Castell d'Oliana
- Santa Fe d'Organyà
- Coll de Roc Picó
- Certascan
- lo Cogulló de Turp
- Congost de Trespunts
- la Parròquia d'Hortó
- Pica d'Estats
- Port de Cabús
- l'Alzina d'Alinyà
- Castellciutat
- Pla de les Forques
- Ossera
- Sant Antoni de Cerc
- Coll de Bancs
- Mirador de la Trava
- Mirador de l'Arp

- Estamariu	- Castell de Llivia
- Torre de Cadí	- Collada de Toses
- Estanys de la Pera	- Cardet
- Santa Maria de Josa	- Unha
- Aristot	- Arsèguel
- Coll de Josa	- Urús
- el Querforadat	- Fígols
- Refugi del Pradell	- Pla de Negua
- Prat de Cadí	- Ermita de Sant Salvador d'Irgo
- Santuari de Bastanist	- Castellviny
- Lles de Cerdanya	- Port de la Gelada
- Viliella	- Castell de Toloriu
- Montellà	- Tosa d'Alp
- Puigpedrós	- Pont d'Erta
- Coll de la Trapa	- Cap de Vaquèira
- Puigcerdà	

Alguns d'aquests miradors destaquen per la seva representativitat, fàcil accés o simbolisme, per bé que és el conjunt de tots, inclosos els que no s'han afegit a la llista, el que permet contemplar la

diversitat de paisatges de l'Alt Pirineu i Aran.

Els punts d'observació del paisatge prioritari, doncs, són els següents:

- Bausen	- Congost d'Erinyà
- Sapeira	- Vaquèira
- Coll de la Creu de Perves	- Mare de Déu de Fa
- Castell de Mur	- Mirador de Sant Maurici
- Taüll	- Son (km 1)
- Cascada del Sant Esperit	- Santuari de Carrànima
- Mirador de l'Arp	- Tornafort
- Lles de Cerdanya	- Despoblat fortificat del Pui
- Castell de Llivia	- Mirambell
	- Coll de Bancs
	- Mirador de la Trava

D'altra banda, cal tenir present que les carreteres són, actualment, les principals vies de penetració

i coneixement dels paisatges i un element fonamental del model territorial. Les principals rutes, motoritzades i no motoritzades, són una oportunitat per a l'observació i gaudi dels paisatges de l'Alt Pirineu i Aran perquè ofereixen una visió dinàmica del paisatge que permet copsar els elements més rellevants de cadascun d'ells.

Els itineraris motoritzats, que transcorren principalment per carreteres de la xarxa viària i, en algun cas, per camins i pistes forestals o rurals en un estat acceptable per a la circulació, permeten contemplar una àmplia varietat de paisatges (veure mapa 4). Els itineraris no motoritzats, per la seva banda, permeten fixar-se en els detalls i els elements menuts presents en els paisatges, afavorint una contemplació i interacció més reflexiva sobre els paisatges observats.

Tant uns com els altres recorren aquells paisatges o elements dels paisatges que són més valorats (espais naturals, zones agrícoles i pastures i prats de dall, etc.), però també a través de vies i camins que puguin posar en valor espais menys valorats, sobretot els més degradats. En tant que els valors del paisatge s'aprecien a partir de la seva percepció, és un objectiu d'abast general facilitar l'accés dels ciutadans a aquells llocs on la percepció i la interacció amb el paisatge és més àmplia i suggerent.

La proposta que fa el Catàleg en aquest sentit (mapa 4) inclou, tal i com s'explica detalladament en el capítol 8 del Catàleg, els itineraris motoritzats i els no motoritzats, ja siguin carreteres o camins, que més aproximem el descobriment de la idiosincràsia de cada una de les unitats de paisatge i els seus valors. Cal ressaltar que alguns d'aquests itineraris ja estan promoguts molt encertadament per institucions i entitats diverses de l'Alt Pirineu i Aran. Són els següents:

Itineraris motoritzats:

- Era Baisha Val d'Aran
- De l'Alt Àneu a Naut Aran
- De Llavorsí a les Altes Nogueres
- D'Esterrí d'Àneu a Baiasca i d'Espot a Unarre
- La Ribera i el Batlliu de Sort, vall d'Àssua i Portainé
- Travessa del port del Cantó
- Les valls de Castellbò
- La vall de Santa Magdalena
- Congostos prepirinencs del Segre
- De Collegats al Pla de Corts i Valls d'Aquilar
- Travessa de les Pastures de l'Alt Pirineu
- La vall de Boí
- La vall Fosca
- De l'ombra de Sant Gervàs a les valls d'Erta i Manyanet
- Entre l'Urgellet i les valls de Tuixent i la Vansa

- Entre el Cadí i la Tossa Plana de Lles
- Plana i solana de la Cerdanya
- La vall de la Molina
- Conca de Tremp - Dellà
- A l'ombra del Montsec
- Entre l'embassament de Talarn i el congost d'Erinyà
- Ruta de la vall dels Voltors
- Travessa de Boumort
- Les valls de Valira

Itineraris no motoritzats:

Senders de petit recorregut:

- Vilac - Tuc d'Armeros
- Cabdella - Boí
- Cal Jan - Portella Blanca d'Andorra
- Santa Engràcia - Pic de Lleràs
- Refugi de Cuberes - Pic de Boumort
- Talló - Prullans
- L'Alzina - Roc de Galliner
- Guils - Refugi de Malniu
- Congost de Mont-rebei

Senders de gran recorregut:

- GR-11 Ruta dels Pirineus
- GR-1 Sender transversal
- GR-211 Circular de la Val d'Aran
- GR-150 Circular al Cadí
- GR-107 Camí dels Bons Homes
- Carros de foc
- La porta del cel

En BTT:

- Transpirinenca en BTT
- Pedals de foc

La identificació dels miradors i itineraris que fa el Catàleg de paisatge no s'ha fet només en funció dels paisatges de més valor escènic. La relació proposada permet una lectura enriquidora de tots els tipus de paisatges; des dels més exelsos fins als més banals. Aquesta xarxa de miradors i itineraris pot convertir-se en una xarxa integrada que podria esdevenir una oportunitat per a la promoció turística. També seria una de les formes més efectives de sensibilitzar a la població sobre els valors del paisatge de l'Alt Pirineu i Aran ja que permetria descobrir una mostra representativa dels valors paisatgístics més importants de les diverses unitats, sempre donant una visió de conjunt dels paisatges pirinencs i d'aquells dels catàlegs veïns.

Figura 13.10. El poble de Cabó (Congosts del Segre), a la vall del mateix nom, és un clar exemple de combinació entre el sector agrari i el turisme al detall

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 9

9. Paisatges capaços de sustentar iniciatives turístiques arrelades al territori i basades en els seus valors naturals, culturals i estètics, que satisfacin les necessitats econòmiques i socials, que diversifiquin i desestacionalitzin l'oferta, sense comprometre'n el potencial paisatgístic futur.

El turisme ha esdevingut una de les activitats econòmiques més importants per a la societat pirinenca, sobretot com a alternativa a la crisi del sistema tradicional basat fonamentalment en el sector primari agrícola, ramader i forestal. El paisatge que es va construir durant segles mitjançant el treball al camp i la pastura i explotació de les muntanyes ha estat recollit, en part, com a recurs fonamental de la nova activitat terciària basada en el lleure i el gaudi.

Però aquest canvi de model econòmic i social conté un seguit de paradoxes i contradiccions envers el paisatge que caldria corregir i reorientar en el futur. Per una banda, els valors que se cerquen en el paisatge acaben malbaratant-se degut al desenvolupament de models turístics inadequats per a la pròpia conservació i manteniment dels paisatges dels quals es desitja gaudir. L'abandonament progressiu del sector primari, principal gestor dels paisatges pirinencs, i els creixements urbanístics, sobre tot aquells lligats a les estacions d'esquí alpí en forma de noves urbanitzacions i hotels, són dos dels principals factors de canvi accelerat en el paisatge.

Efectivament, l'esquí es va convertir en el motor del creixement urbanístic a moltes valls del Pirineu català a partir dels anys 70. Ha succeït a la Val d'Aran, a la Cerdanya i, més recentment, en alguns punts del Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça. En els últims anys però, la demanda de residències ha estat motivada per altres factors, com el fet que gaudir d'una segona residència és alhora un indicatiu social i una via d'escapament de les dinàmiques urbanes. Aquesta dinàmica social ha donat lloc a un turisme estacional, de cap de setmana a l'hivern, que a la vegada ha motivat una dinàmica d'extensió de les urbanitzacions i dels nuclis de població poc acord amb una adequada gestió del paisatge i dels seus valors. No cal oblidar tampoc les infraestructures lligades als complexos esportius: carreteres d'accés, remuntadors, canalitzacions per produir neu artificial, etc. La integració paisatgística d'aquests elements és tant o més important que la planificació urbanística sostenible i respectuosa amb el paisatge dels nuclis propers a les estacions alpines.

És per tot això que el desenvolupament sostenible de l'activitat turística ha d'encarar-se a mirar de superar tots aquests problemes generats a l'entorn del paisatge i del medi i, a la vegada, ser suport d'activitats econòmiques que incideixin en la gestió dels mateixos. El turisme rural, l'ecoturisme, el turisme de natura i d'observació o l'agroturisme, entre altres modalitats turístiques, semblen ser una bona solució complementària, decisiva pel futur de l'Alt Pirineu i Aran. No només es tracta d'un tipus de turisme que permet desestacionalitzar l'oferta i impulsar el desenvolupament econòmic durant tot l'any i en tots els nuclis urbans; es tracta també d'un turisme que consumeix pocs recursos naturals i ajuda a conservar un paisatge que és precisament el seu màxim reclam. Una via pot ser

potenciar les empreses familiars que desitgin recolzar-se en el binomi sector agroramader i turístic, així com les petites empreses que desenvolupin una oferta innovadora basada en la valorització del paisatge.

Per altra banda, tal com ja s'ha esmentat a l'objectiu de qualitat paisatgística 5, cal considerar també els rius, llacs i embassaments com un espai d'oci i gaudi: contemplació d'espècies de ribera, espai de passeig, àrees de bany, pesca, ús d'embarcacions recreatives, esports d'aventura, etc. Hi ha una indústria turística creixent que aprofita els cursos i làmines d'aigua per desenvolupar la seva activitat.

Finalment, el turisme de qualitat i respectuós amb el paisatge es pot complementar amb iniciatives que posin en valor els productes de la terra, combinant així la gestió del paisatge, el sector primari i el terciari. Formatges, carn, mel, vins, licors, melmelades o plantes medicinals són només alguns dels productes tradicionals de qualitat que l'Alt Pirineu i Aran pot oferir. No es pot oblidar que, per a molts nuclis petits, allunyats dels centres urbans i dels caps de comarca, el binomi turisme rural – producció agroramadera és una oportunitat per conservar la població, desenvolupar-se econòmicament i gestionar de forma sostenible el paisatge que els envolta.

Figura 13.11. El temple de Sant Joan de Boí es troba situat en un indret de gran bellesa on es fon amb el paisatge muntanyenc d'aquesta zona de la vall de Boí

OBJECTIU DE QUALITAT PAISATGÍSTICA 10

10. Uns trets històrics i culturals singulars (romànic, castells, memòria històrica, toponímia, llengua aranesa, gastronomia, etc.) que formin part de l'imaginari paisatgístic i participin en la creació d'identitats col·lectives vinculades al paisatge.

El patrimoni històric i cultural de l'Alt Pirineu i Aran és ric, divers i forma part de la identitat col·lectiva de moltes zones d'aquest territori. Les particularitats pirinenques, com l'orografia, les històriques dificultats d'accés o una economia antigament basada en el sector primari, entre altres, han fet que el sentiment identitari d'algunes parts d'aquest territori tingui una forta component paisatgística, amb elements d'alt valor històric i estètic, com el patrimoni romànic (esglésies, ermites, ponts, etc.), medieval (castells, torres, cases fortes, etc.), etnològic (raiers, baixades de falles, etc.) o, fins i tot, lingüístics, com és el cas de la llengua aranesa.

En aquest sentit destaquen **els fons escènics emblemàtics**, per la seva persistència visual i el seu perfil fàcilment identificable per la població; alguns exemples destacables a l'Alt Pirineu i Aran són el Cadí, el Montsec, la serra de Sant Gervàs i la serra de Boumort (tots els fons escènics rellevants s'han cartografiat al mapa 9 de valors simbòlics). També són importants alguns **cims de referència** amb una forta càrrega simbòlica com el Monteixo, Montanha d'Uishèra, Malh dera Artiga, Tuc dera Entecada, Tuc des Hemnes, Montardo, Cap de Vaquèira, Tuc de Barlonguera, l'Avedoga d'Adons, Roques de Castellet, Montllobar, Sant Alís, Roc de Rumbau, lo Coscollet, Roca del Balinyó, Muntanya de Nargó, Santa Fe, Tossa Pelada, Roca de Santaló, Bony de Salòria, Monturull, Tossa Plana de Lles, Puigpedrós, les Soquetes, la Tosa d'Alp, Puig de Llivia, Roc de Galliner, lo Cogulló de Turp, Sant Corneli, la Torreta de l'Orri, Pui d'Urdossa, Pui de Tabaca, Pica d'Estats, Tuc de Certascan, Mont-roig, Pic de Moredo, Tuc de Bacivèr, Pui de la Bonaigua, els Encantats, Pic de Peguera, Agulles d'Amitges, Agulles de Travessani, el Pa de Sucre, Besiberri nord, l'Aüt, Pica de Cerví, Corronco de Durro, Tuc de Molières, Montcorbison, Montlude, Tuc de Maubèrme, Pic de Ventolau, Roca Espana, Roc de l'Estany Xic, Pic de Sotllo, Pic de Baborte, Pic de Gerri, Montsent de Pallars, Penyes Altes de Moixeró, Forcanada, Pic de Màniga, Lo Calbo, Pic de Ratera, Gran tuc de Colomers, Comaloforno, Cap de Boumort, Montorroio, Tuc de Bonabé, Tuc Marimanha, Pui de Cassibròs i el Pic de la Bassera, cartografiats al mapa 9 de valors simbòlics.

Els **campanars**, per exemple, molts d'ells d'origen romànic, es troben per tot l'àmbit pirinenc i formen part del perfil característic de molts nuclis urbans, convertint-se en fites visuals i paisatgístiques en molts casos. Entre els més destacats cal remarcar els Erill la Vall, Sant Joan de Boí, Taüll, Manyanet, Jou, Son del Pi, Montesclado, Àreu, Altron, Surp, Sorre, Begós, Canejan, Oliana, Castellbò, Solanell, Arcavell, Ars, Os de Civís, Vilanova de Banat, Bescaran, Castellnou de Carcolze, Fòrnols, Bar, Travesseres, Aràns, Sta Eugènia Nerellà, Talló, Tallendre, Éller, Pedra, Olopte, Das, Estoll, Urtx, Llivia, Meranges, Bolvir, Puigcerdà, Saneja, Vilamòs, Arròs, Vilac, Casau, Escunhau, Garòs,

Arties, Gessa, Salardú, Unha, Bagergue, Tredòs, Aubèrt, Boldís, Jussà, Ginestarre, Arròs de Cardós, Estaon, Farrera, Baiasca, Arestui, Cerbi, Gavàs, Aurós, Burgo, Llavorre, Alós d'Isil, Isil, Sarroqueta, Casós, Còll, Cardet, Durro, Bausen, Bossòst, Barruera i Norís, representats al mapa 9 de valors simbòlics.

En el cas de la Vall de Boí, el **romànic**, ha estat declarat patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, fet que ha contribuït no només a la seva conservació sinó també a la seva valorització i coneixement, entrant a formar part en la identitat paisatgística col·lectiva dels habitants d'aquesta vall.

Igualment, els **castells**, les **torres de defensa** i les **cases fortes** són elements de referència del paisatge de moltes unitats. Els castells i torres de defensa més importants i ben conservats són el castèth de Les, torre de les Bruixes, torre de defensa de Son del Pi, torre d'Escaló, la Torassa, torre dels Moros, torre dels Colomers, castell de Rialp, castell de Sort, castell de València d'Àneu, castell de Mur, torre Ginebrell, castell de Guàrdia, castell de Claverol, castell de Toralla, castell de Sant Gervàs, torre de Perauba, castell de Llordà, castell d'Orcau, castell de Conques, castell d'Alsamora, castell de Montllobar, castell de Valldarques, torre dels moros, castellciutat, la Torreta, castell de Llivia, castell de la Pertusa, torre de les Conclues, torre de Cas, castell de Camarassa, castell de Sant Oïme, castell de Comiols, torre de l'Espinal, torre de Mataperunya, castelló de Meià, castell de Miralles, castell de Castissent, castell d'era Castèra, castèth Leon, castell de Salardú, torre del Gastlo de Arties, castell de Viu de LLevata, castell de Vilaller, castell de Tor, torre a la vora de la masia Vilesa, castell de Farrera, castell de Glorieta, castell de Burg, torre de la Presó, castell de Lladorre, castell de Gilareny, castell de Peramea, castell d'Arcalís i castell de Tírvia, tots cartografiats al mapa 6.1 de valors estètics i 7 de valors històrics.

Per altra banda, les cases fortes o torres, normalment situades a dins del nucli urbà, també són referències dels nuclis de població. Les més destacades de l'Alt Pirineu i Aran i cartografiades al mapa 7 de valors històrics són: les torres d'Ogern, casa Forta de Miravet, castellnou de Montsec, castell de Moror, castell de Salàs, castell de Talarn, muralles de Tremp, castell de Malmercat, torre de defensa de la plaça Major (Sort), torre d'en Virós (Rialp), torre de defensa de la plaça Major (Olp), casa Portolà, tor deth Generau Martinhon, torre de Bernat de So, torre de Bolvir, torre de Riu, torre de Das, força de Prats, torre de Cadell, casa Rosa, casal de Brastet i el castell de Bellver de Cerdanya.

Una altra tipologia de valors simbòlics religiosos d'origen històric o cultural són determinades **esglésies o ermites**, molt vinculades a la història i la vida social de les localitats on s'ubiquen. Es poden citar els exemples de les esglésies *dera Mair de Diu de Cap d'Aran* a Tredòs o la de Santa Maria de Ribera de Cardós, els santuaris de la Mare de Déu d'Arboló o de la Mare de Déu de Montgarri, i l'antic monestir Lavaix prop de Pont de Suert. Les ermites, esglésies i santuaris més destacats estan cartografiats en els mapes 6.1 de valors estètics, 7 de valors històrics i 9 de valors simbòlics.

Un nombre important dels elements patrimonials ressenyats estan inclosos dins dels catàlegs de bens culturals d'interès local (BCIL) i, alguns d'ells, com a bens culturals d'interès nacional (BCIN). En qualsevol cas, cal vetllar per la cura dels elements patrimonials en la seva dimensió de conjunt i les relacions que estableixen amb els altres elements que configuren la delicada estructura del paisatge dels perfils urbans dels nuclis pirinencs.

Els **nuclis encimbellats** formen part del simbolisme de moltes regions de l'Alt Pirineu i Aran per tenir una fesomia particular. D'entre els que es troben a dalt d'un turó destaquen especialment per la seva fisonomia Tornafort, Tírvia, la Clua, Gavarra, Coll de Nargó, l'Alzina d'Alinyà, Castellar de Tost, el Pla de Sant Tirs, la Guàrdia d'Ares, Montferrer, Castellciutat, la Parròquia d'Hortó, Bellestar, Santa Creu de Castellbò, Sant Andreu de Castellbò, Adraén, Torres d'Alàs, Estamariu, Arsèguel, Aristot, Ossera, Tuixén, Viliella, Montellà, Bellver de Cerdanya, Claramunt, Sapeira, Alsamora, Llimiana, Cabdella, Beranui, Cérvoles, Peramea, Viu de Llevata, Unha, Puigcerdà, Josa de Cadi, Castellnou de Carcolze, Toralla i Toloriu.

Els **jaciments arqueològics** també hi són presents, amb nombrosos dòlmens, destacant la zona que dibuixa un eix diagonal que va de Sarroca de Bellera fins a Gerri de la Sal i que té Senterada al mig, i que es podria perllongar per la vall de Cabó, passant per Organyà i fins al dolmen de Coll Durau, sense deixar de banda l'importància simbòlica i identitatària del menhir de Mijaran, centre de la comarca, els Uelhs deth Garona, on neix el riu, el Plan de Beret, un dels llocs on les llegendes diuen que les bruixes feien els seus aquelarres, l'hàbitat troglodític a Nyus, la Casa del Corb de Peramola, els rasos de Baiasca, els sepulcres de fossa al serrat del Balasc, la roca dels Moros de Peramola o el megàlit de Coll de Creus, entre altres també cartografiats al mapa 7 de valors històrics.

No cal oblidar tampoc els jaciments **paleontològics**, amb destacades traces de la presència de dinosaures que han vist com el turisme s'interessava progressivament en elles. A Coll de Nargó, per exemple, s'hi troba el conjunt de postes d'ous del cretaci superior més important del món, sense oblidar les petjades dels diversos jaciments de les unitats de paisatge Conca de Tremp o Montsec, on destaquen la pedrera de Meià, els jaciments de Conca Dellà, l'àrea d'esquelets ossis d'Isona, l'àrea de postes d'ous de Basturs, el Jaciment de les Rajades d'Isona, el d'icnites de la Maçana, la pedrera de Rúbies o La Cabrua, ambdues a Santa Maria de Meià.

L'empremta romana també ha deixat les seves traces, sobretot a la Cerdanya i a la Conca de Tremp, on hi havia l'important Aeso (Isona), la influència de la qual arribava clarament al nord fins a la Val d'Aran, on queda una antiga via secundària de comunicació, *eth camin reiau*, avui espai social i lúdic i símbol de la identitat aranesa. En aquesta època també, el control dels llocs de pas i el disposar de passos que permetin superar els principals cabals de la zona va fer augmentar la presència de **ponts** d'herència romànica, com els de la Noguera Pallaresa, la Noguera de Cardós i el Segre. Aquests ponts són els de Ponts, Vilaller, Es Bordes, Alòs d'Isil, Isil, Espot, Castelló de Tor, Tavascan, Cassibrós, Pont d'Orrit, Gerri de la Sal, Castellbò, Arfa, Bóixols i Escart.

Els rius però, també han estat espais de comunicació amb una importància cabdal per al transport de **rais**. Aquestes embarcacions fluvials construïdes amb troncs servien tant per al transport de la pròpia fusta com d'altres recursos extrets de la muntanya, com per exemple el ferro. Destaquen en aquest aspecte els cursos fluvials de la Noguera Pallaresa i el Segre, on aquesta antiga pràctica s'ha convertit en una de les festes identitàries i emblemàtiques de la zona.

Les baixades de **falles**, comunes en molts pobles del Pallars i la Ribagorça, o les festes del foc de *eth Haro* de Les i el *Taro* d'Arties, formen part de les antigues tradicions avui profundament arrelades en la identitat col·lectiva d'aquestes zones. Les **fires** ramaderes i els **aplecs**, representats al mapa 8 de valors socials, són també part important d'aquesta vinculació de la població pirinenca amb el paisatge i una oportunitat de desenvolupament econòmic lligat a un turisme respectuós amb el paisatge.

També cal destacar com la **Guerra Civil** espanyola va tenir una especial significació en l'Alt Pirineu i Aran durant el propi conflicte, amb una àmplia línia frontal que s'estén a l'esquerra de la Noguera Pallaresa i en parts de l'interfluvi entre aquest riu i el Segre. D'aquest procés s'han conservat al territori murs de pedra seca, trinxeres, projectils escampats pel terra i en els troncs d'alguns boscos. Però a més, una vegada acabada la guerra algunes de les poblacions més afectades van ser fins i tot adoptades pel mateix general Franco i refetes per la *Direcció General de Regiones Devastadas*, tal i com va passar amb Tírvia i Isona. Igualment, en el marge dret del riu Segre, la construcció durant la postguerra d'una zona de búnquers per la temença d'una invasió de les forces aliades es coneix actualment com la *línia Pirineus*, i forma part d'un important patrimoni històric que actualment s'està posant en valor al municipi de Montellà i Martinet, a la Cerdanya. Els maquis i els episodis d'aquesta guerra viscuts en molts pobles pirinencs són protagonistes de contes, llegendes i relats històrics, un patrimoni immaterial configurador de la memòria històrica de la gent de l'Alt Pirineu i l'Aran que poc a poc també es va posant en valor amb la creació d'itineraris paisatgístics temàtics.

Entre altres elements simbòlics que formen part dels paisatges de l'Alt Pirineu i Aran, també cal destacar la distribució en valls, algunes de les quals es poden considerar **valls tranquil·les** perquè es troben separades dels principals eixos de circulació, ja sigui perquè són culs de sac o perquè estan en espais interfluvials. Lògicament són valls amb població estable però amb poca gent i amb nuclis petits i poc transformats, en què és relativament senzill sentir-se allunyat del bullici. L'Alt Pallars, alguns punts d'era Baisha Val d'Aran, els interfluvis Segre-Noguera Pallaresa i entre aquest segon i la Noguera Ribagorçana, així com alguns punts del marge esquerre de la conca del Segre contenen algunes de les valls més tranquil·les de tot l'Alt Pirineu i Aran i que contribueixen notablement a donar caràcter a aquests paisatges.

Finalment, la **llengua**, tan l'aranès de la Val d'Aran com les variants dialectals del català parlades al Pallars i la Ribagorça, i les particularitats de la **toponímia** pirinenca són dos elements lingüístics estretament lligats al paisatge, ja sigui perquè aquest és un factor que ha intervingut en el seu origen, o bé perquè ens ajuda a entendre millor la relació històrica de la població de l'Alt Pirineu i Aran

amb el paisatge. En aquest mateix sentit, els contes i llegendes de moros, bruixes, dones, encantades, els tarters dels manairons o l'àmbit del cançoner de Peirot, han de servir per reforçar els lligams identitaris amb el paisatge.

Cal treballar per a que tots aquests elements del paisatge mantinguin i transmetin a les generacions futures uns valors culturals, històrics i patrimonials, així com la seva herència simbòlica i immaterial, i esdevinguin nodes d'activitat cultural i punts d'aproximació a la realitat paisatgística de l'Alt Pirineu i Aran.

El paisatge associat a aquest patrimoni té un valor històric evident perquè il·lustra diverses etapes de la història de Catalunya però també paisatgístic perquè està sotmès a una elevada exposició visual. Un i altre justifiquen la necessitat de fomentar accions de restauració i valorització del paisatge al voltant dels elements esmentats alhora que presenten un fort potencial turístic que pot contribuir a dinamitzar les economies locals.

